

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Volný čas matek na rodičovské dovolené

Bc. Pavlína Kluzáková

Olomouc 2023

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Buchtová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Volný čas matek na rodičovské dovolené“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce, použila prameny, které jsou uvedeny v seznamu literatury a dodržela zásady vědecké etiky.

V Olomouci dne 4. 12. 2023

Podpis

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce paní Mgr. Tereze Buchtové Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a podnětné rady při zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným respondentům, kteří si udělali čas a zapojili se do výzkumného šetření. V neposlední řadě děkuji přátelům a kamarádům za podporu a pomoc při statistickém vyhodnocení. Děkuji také celé své rodině za podporu v průběhu studia.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Pavlína Kluzáková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Tereza Buchtová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Volný čas matek na rodičovské dovolené
Název v angličtině:	Free time for mothers on parental leave
Zvolený typ práce:	Výzkumná práce
Anotace práce:	Diplomová práce zkoumá využívání volného času matek na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí. Teoretická část definuje volný čas, rodinu a další aspekty spojené s tématem. Empirická část využívá kvantitativní výzkum. Hlavním cílem práce je zjistit, jak matky na rodičovské dovolené tráví svůj volný čas, jak jej plánují či jaké má limity. Bylo zjištěno, že klíčovými faktory omezující volný čas jsou nedostatek času, hlídání dětí, finanční prostředky a dopravní spojení. Pokud mají respondentky nějaký volný čas, nejčastěji preferují relaxaci a sport. Plánování volného času má významný vliv na jeho subjektivně efektivní využití. V závěru jsou navržena podpůrná opatření k navýšení možností volnočasových aktivit pro matky na rodičovské dovolené.
Klíčová slova:	volný čas, matky, rodičovská dovolená, limity, aktivity
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the use of leisure time of mothers on parental leave in Zlín and its surroundings. The theoretical part defines leisure time, family and other related aspects. The empirical part uses quantitative research. The main aim is to determine how mothers on parental leave spend their free time, whether they plan their time or what limits restrict them. It was found that the key factors limiting leisure time are lack of time, childcare, financial resources and transport. If respondents have free time, they prefer relaxation and sports. Planning leisure time has a significant impact on its subjectively effective use. In conclusion, support measures are suggested to increase the leisure options of mothers on parental leave.
Klíčová slova v angličtině:	free time, mothers, parental leave, limits, leisure activities
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 Dotazník
Rozsah práce:	87 s.
Jazyk práce:	Čeština

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

Jméno a příjmení: Bc. Pavlína KLUZÁKOVÁ
Osobní číslo: D190138
Adresa: Podlesí III 4951, Zlín, 76005 Zlín 5, Česká republika
Téma práce: Volný čas matek na rodičovské dovolené
Téma práce anglicky: Free time for mothers on parental leave
Jazyk práce: Čeština
Vedoucí práce: Mgr. Tereza Buchtová, Ph.D.
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Zásady pro vypracování:

- Prostudování odborné literatury
- Vypracování teoretické části práce
- Vypracování empirické části práce
- Závěr

Seznam doporučené literatury:

BUCHER, Anton A. Psychologie štěstí. Přeložil Ivan RYŠAVÝ. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1737-4. HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. Pedagogika volného času. Praha: Univerzita Karlova, 2003. Texty pro distanční studium. ISBN 80-7290-128-1. LE, Anh T. a Paul W. MILLER. Lone mothers' time allocations: choices and satisfactions. Australian Journal of Social Issues. 2013, 48(1), 57-82. ISSN 01576321. Dostupné z: doi:10.1002/aj.1839-4655.2013.tb00271.x PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

Stav schvalování: Vedoucím katedry schválen studentův podklad VŠKP

Podpis studenta: *Bc. Pavlína Kluzáková*

Datum: 6. 11. 2023

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Podpis vedoucího pracoviště:

Datum:

OBSAH

ÚVOD.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 VOLNÝ ČAS A JEHO VYMEZENÍ.....	10
1.1 DĚLENÍ VOLNÉHO ČASU.....	13
1.2 FUNKCE VOLNÉHO ČASU.....	14
2 RODINA.....	18
2.1 RODINA A JEJÍ FUNKCE.....	21
2.2 TYPY RODIN.....	24
2.3 ŽENSKÁ ROLE.....	26
2.4 MUŽSKÁ ROLE.....	28
2.5 RODIČOVSKÁ ROLE.....	29
2.6 EMOČNÍ POTŘEBY RODIČŮ.....	30
2.7 MATEŘSKÁ A RODIČOVSKÁ DOVOLENÁ.....	32
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	36
3 ZHODNOCENÍ AKTUÁLNÍHO STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY.....	37
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	39
4.1 CÍLE, OTÁZKY A HYPOTÉZY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	40
4.2 METODA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	43
4.3 VÝBĚR VZORKU DO VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	44
5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	45
6 DISKUSE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	68
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	74
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	80
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	81
SEZNAM TABULEK.....	82
SEZNAM PŘÍLOH.....	83
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK.....	84

ÚVOD

Diplomová práce se věnuje volnému času matek na rodičovské dovolené. Mateřství a rodičovství jsou klíčovými životními fázemi, které nejen změní každodenní život ženy, ale i formují sociální strukturu a dynamiku společnosti. Roli žen ve společnosti ovlivňuje nejen biologická a emocionální stránka mateřství, ale také socioekonomické faktory, které jsou nedílnou součástí moderní doby. S rostoucími nároky na rovnováhu mezi pracovními a rodinnými povinnostmi získává otázka využití volného času stále větší význam. Moderní matky na rodičovské dovolené čelí mnoha výzvám, které ovlivňují jejich možnosti plánování a naplňování volného času.

S mateřstvím a rodičovstvím souvisí spousta změn. Být rodičem přináší mnoho radostí, ale také nutnou reorganizaci každodenního života. Jednou z těchto změn je i rozhodnutí matky o načasování pracovního a rodinného života, což zahrnuje i dobu rodičovské dovolené. Jelikož většinou matky na rodičovské dovolené celodenně pečují o dítě a domácnost, mění se i jejich volný čas. Jeho struktura, náplň či rozsah se přizpůsobuje potřebám rodiny či matky v závislosti na aktuálních změnách v moderní společnosti. Současně však volný čas, který matky během rodičovské dovolené mají k dispozici, představuje zajímavý aspekt, který může ovlivnit jejich životní spokojenost a kvalitu života.

Diplomová práce se nazývá Volný čas matek na rodičovské dovolené. Téma bylo zvoleno záměrně na základě osobní zkušenosti s volným časem na rodičovské dovolené. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak matky na rodičovské dovolené využívají svůj volný čas a kolik volného času jim zbývá pro ně samotné. Pomocí výzkumného šetření jsou studovány sociodemografické faktory a jejich vliv na způsob trávení volného času matek ve Zlíně a okolí. Volný čas je neodmyslitelnou součástí života každého z nás a má svůj vývoj. Historické kořeny volného času budou zmíněny v teoretické části práce.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí, teoretické a empirické. Obě části jsou zpracovány s oporou v odborných publikacích. Teoretická část se věnuje definicím a vymezení pojmu volný čas, jeho dělením a funkcemi. Druhá část teoretické části je zaměřena na definování pojmů rodina, dělení rodin, rozdílů v ženské a mužské roli při rodičovství. Empirická část diplomové práce je zpracována metodou kvantitativního výzkumu za účasti strukturovaného dotazníku. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak matky na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí tráví volný čas, jak efektivně jej využívají a jak se adaptují na novou rodinnou situaci. Rodičovská dovolená není pouze obdobím významných změn v denním režimu matek, ale také obdobím, ve kterém se mohou

setkat s různými výzvami a omezeními ve svém volném čase. Tato diplomová práce se neomezuje pouze na popis aktuální situace, ale klade si i za cíl popsat limity volného času matek na rodičovské dovolené. Tím poskytne ucelený pohled na téma s důrazem na praktické aspekty, které mohou mít významné dopady na životní spokojenost a kvalitu života matek v této fázi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VOLNÝ ČAS A JEHO VYMEZENÍ

Volný čas (angl. *leisure time*, franc. *le loisir*) je definován jako čas zbylý či zůstatkový, který nastává po splnění pracovních povinností. Jedná se o reziduální teorii volného času, která je známa nejvíce z německé literatury (Rest-theorie). Ve zbylém čase jsou vykonávány aktivity na základě vlastních svobodných rozhodnutí, které přinášejí uspokojení a očekávané zážitky (Hofbauer, 2004, s. 13).

Již antičtí filozofové se zabývali úvahami o volném čase a jeho významu. Nevyjímaje Aristotela, který významným způsobem ovlivnil pohled na volný čas u dalších vědců a myslitelů ve vyvíjející se historii. Volný čas považovali za významný termín spojovaný s odreagováním, regenerací pracovních sil a oddychem. Na druhé straně práce byla způsobem zajištění obživy a oproštění člověka od zahálení. Shledávali zde příležitost pro osobnostní rozvoj a vlastní seberealizaci. Pro Aristotela značil volný čas zejména vysokou hodnotu, kterou spojoval se svobodou a štěstím. Vzdělávání lidí byla pro něj nejlepší příprava pro budoucí kvalitní využití času. Ve svém díle *Etika Nikomachova* nastínil Aristoteles koncepci práce a disponibilní doby. Za konečný cíl všech aktivit považoval dobro, které nespočívá v práci. Volný čas vnímá jako osvobození od práce, a to jako čas rozjímání, myšlení, četby poezie a hovorů s přáteli. Z Aristotelovy koncepce těžili i římskí stoikové. V latinském jazyce se řecký výraz „*scholē*“ ztotožňoval s výrazem „*otium*“. Byl opakem „*negotia*“ (zaměstnání nebo zaneprázdnění). Tudíž opětovně volný čas po opuštění veřejného života do ústraní (Spousta, 1994, s. 55). Nejznámější světoví myslitelé po další století objevovali nové koncepce ve využití volného času. Například v díle *Utopie* představil svou koncepci volného času anglický humanista 16. století Thomas More. Jeho představa využití volného času byla věnovat se studiu a práci šest hodin denně. S obdobným konceptem se setkáváme v díle *Sluneční stát*. Autorem je italský humanista Tommaso Campanella, který podobně jako Thomas More vyhrazuje vzdělávání podstatnou roli (Šerák, 2009, s. 31).

Dle Průchy a kol. (1995, s. 255) je volný čas definován jako: „*Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).*“ Vyhnálková (2013, s. 8) uvádí, že „*volný čas je nesmírně cennou a zároveň nezbytnou součástí života člověka. Každý z nás jej má spojený s jinými asociacemi, ale jistě se shodneme na tom, že jsou to asociace většinou pozitivní a příjemné.*“ Volný čas je dle Šeráka (2009, s. 37) „*doba, kdy člověk žije jen sám pro sebe a může se svobodně realizovat.*“ Oproti tomu

nověji Průcha a Veteška (2012, s. 27) považuje volný čas za „čas, ve kterém jedinec sám rozhoduje o tom, jak jej stráví podle svých představ, zájmů a potřeb. Jinak bývá volný čas definován jako úsek běžného dne, který zbyde po splnění pracovních povinností, péče o rodinu a domácnost a o vlastní fyzické potřeby (spánek, stravování, osobní hygiena).“

Dle Spousty (1996, s. 73) je možno považovat volný čas za vhodný pro osobní rozvoj, a to i ve směru kreativizace. Šerák (2009, s. 37) také uvádí, že volný čas je doba, ve které se může každý jedinec realizovat svobodným způsobem. Diferencovaný rozvoj spatřuje zejména ve společnosti, kde převládá blahobyt. Jeho obraz může být ovlivněn ekonomikou, politikou, nezaměstnaností, nebo hospodářskou stagnací. Pro rozvoj volného času mohou být tyto faktory podpůrné nebo omezující. Samotné prožívání je ovlivněno stylem výchovy, typem osobnosti, společenským prostředím, kulturou a žebříčkem hodnot, které získáme v průběhu života již od dětství. Dalšími směrodatnými faktory jsou dosažené vzdělání, věk, životní profese, pohlaví. Již dříve bylo prokázáno, že spíše mladší populace z řad studentů, žáků, úředníků a lidí s vyšším vzděláním dokáží ocenit hodnotu volného času. Oproti tomu lidé z nižších vrstev, s nižším vzděláním, senioři nebo lidé, kteří žijí osamoceně, volnému času nepřikládají velkou důležitost (Šerák, 2009, s. 37 - 38).

Rychlým vývojem procházel volný čas zejména ve 20. století. Vlivným a významným způsobem ovlivňoval nejen jedince, ale i různé sociální skupiny, věkové kategorie, mladou generaci a společnost vůbec. S dalším rozvojem společnosti se měnily i obsahy a realizování volného času, rychle nabylo na svém tempu. Velký nárůst je zaznamenán zejména ve druhé polovině 20. století. Pedagogika volného času dnes zhodnocuje celkové přístupy jedinců v této oblasti, které se rozšiřovaly a nabývaly na hodnotě v proměnách času (Hájek a kol., 2003, s. 3). V současné době je také volný čas považován za čas, ve kterém praktikujeme aktivity na základě vlastního svobodného rozhodnutí. Jedná se o aktivity pořádané mimo pracovní dobu. Tyto aktivity jsou pak odvislé od životních podmínek a prostředí, ve kterém se nacházíme (Kraus, Poláčková, 2001, s. 161). Slepíčková (2005, s. 13) považuje volný čas za dobu, ve které se nenaskýtají žádné povinnosti plynoucí ze sebe samých, ani z druhých lidí. Tento čas je pro autorku časem pro vlastní svobodné rozhodnutí, kterým činností se jednotlivec bude věnovat. Tyto činnosti vzbuzují zájem, pocit radosti a přináší uspokojení, naopak nikdy nevyvolávají obavy ani úzkostné pocity.

Volný čas je fenomén, kterým se zabývají filozofie, psychologie, sociologie, pedagogika, antropologie, andragogika a další vědy zkoumající člověka, kterého považují za tvůrce

jak kulturních, tak materiálních hodnot, včetně toho, že volný čas je produktem sebevýchovy (Lenhardtová, 2015, s. 45).

Volný čas má být přínosný, potěšující, zábavný a odpočinkový. V tomto čase dochází k obnově tělesných, duševních a tvořivých schopností. Hofbauer (2004, s. 13) dále uvádí, že definic volného času je celá řada. Podle něj existují autoři, pro které je volný čas ten, který zbyde po splnění povinností, ať už pracovních nebo nepracovních. Nejvýstižnější charakteristika volného času je, že je to činnost, do které vstupujeme s určitým očekáváním, svobodou rozhodnutí, které s sebou nese příjemné zážitky a uspokojení. Shoda panuje v tom, že volný čas je prostorem, kde nevznikají povinnosti k sobě samým ani k ostatním. Záleží pouze na jednotlivci, jakými činnostmi se v tomto čase bude zabývat (Spousta, 1996, s. 12).

Volný čas je vnímán jako čas nutný pro regeneraci sil od doby povinností a nutné práce. Tento čas je časem, ve kterém se můžeme svobodným způsobem rozhodovat o tom, jakými činnostmi se budeme zabývat (Pávková, 2002, s. 13). Volný čas je hodnotný tehdy, pokud je prospěšný člověku a jeho osobním kvalitám. Za významný je považován u dospívající populace, kdy si jedinec vyhraňuje své zájmy a potřeby. Ve spoustě zemí existují programy, které smysluplným způsobem vyplňují volný čas seniorům a lidem produktivního věku. Gerontologie, vědní obor zabývající se příčinami a projevy stárnutí, považuje jakoukoli aktivitu za důležitý pozitivní faktor působící na zdravotní stav člověka. Volný čas je možno pojmut jako veličinu, chápanou jako atribut s typickým znakem svobody jednotlivce (Spousta, 1996, s. 12).

Sociolog Joffre Dumazedier (1915 - 2002) v roce 1962 publikoval „*Vers une civilisation du loisir?*“ v překladu Vstříc společnosti volného času. Ve své publikaci, kterou zaměřil na zkoumání volného času, se zabýval zkoumáním vlivu kultury, životního způsobu a sociálními vztahy. Svým kritickým postojem se staví k empirickým přístupům volného času, jež je jim dle něj věnováno nadbytečně mnoho pozornosti. Naopak by věnoval větší pozornost teoretické stránce volného času. Dumazedier vymezil podmínky, jež jsou determinanty vzniku a existence volného času. Volný čas charakterizuje jako:

- Čas osvobozující od povinností určitého charakteru, má sekundární charakter spojený s členstvím v organizaci, činností ve spolku a je podřízen závazkům, jež vycházejí z členství ve skupině.

- Volný čas není zjištěného, utilitárního, politického charakteru. Jestliže by byl jen z části zaangažován cíleně, stává se volným časem pouze částečným a přechází do času polovolného (semi-loisir).
- Volný čas je hedonistické povahy, jelikož nám přináší blaho, potěšení i radost, je zdrojem uspokojení.
- Volný čas je realizován na základě vlastní volby, umožňuje nám naplnění vlastních potřeb v prostředí skupiny, činnosti jsou zaměřeny na individuální potřeby jedinců (Knotová, 2011, s. 27-28).

Jedna z nejnovějších definic volného času vychází z teorie koncepce volného času jako blahobytu přinášející uspokojení, kdy aktivity vykonávané ve volném čase přispívají k rozvoji blahobytného života tehdy, jsou-li spojeny s naplňováním cílů v oblasti základních i rozvojových potřeb (Sirgy a kol., 2018, s. 214). Pospíšil (2022, s. 192) popisuje v současné české společnosti vytrácení základních charakteristik volného času, a to potěšení a radosti z činností nebo odpočinek, a volný čas pojímá jako sféru, v níž se manifestují a utvářejí hodnoty.

1.1 Dělení volného času

Volný čas lze dělit na odpočinkový, rekreační, zábavní, společenský a aktivně činný (Pávková, 2002). Za součást volného času není považována činnost, která souvisí s biologickou existencí jedince. Jedná se o činnosti, jako jsou strava, spánek, osobní hygiena nebo zdravotní péče. Z výše zmíněných činností si někdy člověk svého koníčka vytvoří. Názorným příkladem je příprava jídla a jeho následná konzumace (Pávková, 2002, s. 13).

Lenhardtová (2015, s. 45) chápe a rozlišuje tři směry volného času:

- Skeptický – vnímající jako čas rozporuplný. Představitelé tohoto směru považují tento čas za konzumní. Především jde o formu zábavní, rozptylující, nebo osvojování si věcí.
- Nekritický – v lidském životě považován za dominantní a smyslný. Smysl života hledá v zábavě, práci je potřeba jen přetrpět, počkat a přežít než skončí. Jedná se spíše o hedonistický charakter bez potřeby vlastního rozvoje, poznávání a tvoření.
- Realistický – v současné době nazýván fenoménem rostoucí společnosti, společnosti přinášející další hodnoty. Volný čas je dialektický, kdy pozitivní náplň volného času nabízí

i volbu tento čas promarnit. Dle představitelů tohoto směru existuje právo na práci a současně taky na volný čas. Volný čas má sloužit člověku, je považován za výsledek svobodného rozhodnutí, ztrácí se zde povinnosti a na člověka působí uspokojivě. Jedinec vyplňuje volný čas vlastními koníčky. Nabízí se zde možnost ustoupení od každodenních stereotypů a rutiny.

1.2 Funkce volného času

Veškeré činnosti člověka mají význam antropogenní a sociogenní. Na člověka mohou působit eufunkčně, neutrálně nebo také disfunkčně. Všechny aktivity, které jsou smysluplné, přináší člověku i seberealizaci (Spousta 1994, s. 117). Funkce volného času se mohou dělit (Hájek a kol., 2003) na:

- rekreaci (zotavování a uvolňování);
- kompenzaci (zbavení se frustrací);
- výchovu a další vzdělávání (nauka o svobodě a sociálním učení);
- kontemplaci (duchovní rozvoj);
- komunikaci;
- participaci (zapojení se do společenského života);
- integraci (rodinná stabilizace a začlenění se do společnosti);
- enkulturaci (osobní širokospektrální rozvoj).

Hofbauer vymezuje funkce volného času jako odpočinek, při kterém dochází k regeneraci pracovních sil, další funkci vnímá v zábavě, při které dochází k obnově duševní síly. Poslední funkci přisuzuje rozvoji osobnosti. Spatřuje zde podíl spolupráce při dalším rozvoji kultury (Hofbauer, 2004, s. 14). Spousta (1994, s. 117) dělí funkce volného času v návaznosti pracovního času na regenerační a kompenzační. Uvádí, že i s těmito funkcemi se musí lidé seznámit, protože se zde naskýtá riziko zdecimování se ve svém volném čase. Potom je po osobním volnu nutná rekreace. Čáp (1997, s. 307) uvádí tři funkce volného času:

1. Odpočinek – kompenzuje únavu, která vznikla vlivem práce. Řadí sem kulturu, zejména pak kino, divadlo, hru a pasivní odpočinek. Někteří autoři považují sportovní aktivity a práci za koníček.

2. Zábava – jedná se o změnu v běžném denním režimu, která je zdrojem nového poznání a netypických činností. Jedná se o hry a aktivity, které odvádí pozornost od běžné denní rutiny.
3. Rozvoj osobnosti – jedná se o významnou funkci jak z pohledu společenského, tak i pedagogického. Jedná se například o doplňování vzdělání a angažovanost ve veřejné oblasti.

Pro jednotlivce i společnost má trávení volného času veliký význam, z něhož pak vyplývají funkce, které se pak vzájemně propojují. Masariková a Masarik (2002, s. 52) čerpali na základě svých zkušeností a rozdělili funkce volného času na:

- Výchovně-vzdělávací funkce, jež nám dává možnost získávat informace z různorodých vědních oborů společenského života. Volný čas je zde vhodným prostorem pro výchovu a vzdělávání. Získávání informací z kultury, vědy, techniky je nám umožněno prostřednictvím médií, odborné literatury nebo působením při volnočasových aktivitách. Tyto aktivity mohou probíhat formou skupinovou nebo individuální. Forma individuální může probíhat například konzultací, poradenstvím, osobní přípravou na soutěže. Všechny aktivity jsou potom uskutečňovány s ohledem na potřeby a zájmy jednotlivce nebo skupiny. Věk, pohlaví a zdravotní stav by měl být zohledněn.
- Rekreačně-relaxační funkce sloužící k odbourání pracovního napětí, posílení fyzické kondice, uvolnění od psychické zátěže spojené se školním prostředím. Za důležité se přitom považuje dodržování psychohygienických zásad a fyzického zdraví. Do denního programu bývá zařazeno relaxační cvičení, pobyt v přírodě spojovaný s výlety a procházkami, jež jsou kompenzací sedavé podoby jak ve škole nebo v zaměstnání. Pro děti jsou rovněž velmi důležité spontánní aktivity, jako je například poslech hudby, hry ve společnosti svých vrstevníků nebo sourozenců.
- Sociální funkce - procesem socializace se rozumí integrace jednotlivých členů do společnosti. Člověk je založením bio-psycho-socio-duchovní s potřebou žijící ve formálních i neformálních skupinách. Ve výchovně-vzdělávacích zařízeních mohou pomoci integrovat děti ze sociálně vyloučených rodin pedagogové formou aktivit, ve kterých by vynikla jejich vlastní schopnost, zručnost, úspěch, které by pomohl

k dosažení patřičného sociálního statusu. V zařízeních tohoto typu si děti osvojují společenské normy, komunikaci, která je potřebná i vlastní integraci do společenství lidí.

- Seberealizační funkce napomáhá k uspokojování potřeb, zájmů a seberealizace. Motivace je nám nápomocná k rozvoji talentu nebo nadání, při kterém dochází k formování osobnosti, vlastnímu sebepoznávání a autokultivaci. Rozvoj a kultivace osobnosti je základním cílem.
- Preventivní funkce slouží svým výchovným působením proti sociálně-patologickým jevům dětí a mládeže. Pedagogická praxe se zaměřuje na preventivní programy prevence, které jsou rozděleny do tří rovin na primární prevenci, která slouží celé společnosti a zaměřuje se na příčiny závislosti na drogách spjatou s kriminalitou.
- Sekundární prevence se zabývá jedinci, u kterých je předpoklad protisociální činnosti.
- Terciální prevence se snaží o resocializační proces s cílem odstranění neadekvátního chování v sociálním prostředí (Lenhardtová, 2015, s. 49 - 51).

Volný čas a jeho funkce jsou většinou posuzovány dělením na dvě roviny. Jedná se o funkci společenskou a funkci významnou pro člověka. Funkcí volného času existuje celá řada, ovšem ty podstatné jsou vždy přisuzovány individuovi nebo společnosti. Rozdílné názory autorů na volný čas spočívá v zaměření na volný čas. Část autorů se zaměřuje na souvislosti ve vztahu společnost a volný čas, další upřednostňují volný čas, ve kterém vykonáváme aktivity dle naší osobní volby. Popis těchto funkcí je ukazatelem významu volného času a návodem ke zkvalitnění jeho působení (Knotová, 2011, s. 32). Pro lidskou populaci představuje volný čas hodnotu spojenou s rodinou, zdravotní stránkou, kamarádstvím nebo zaměstnáním. Z pohledu sociologické perspektivy se volný čas potýká se symbolem věku, funkcí sociální, profesí, vzděláním. Z psychologického pohledu může být pojímán jako možnost prožívání reality. Sřetem zájmu bývá motivace k jistému druhu činnosti a duševním aktivitám při prožívání volného času. Výchova ve volném čase se podle pedagogicky a andragogiky liší, a to zejména tím, že (není předepsána a formována). Pomoc nabízí při rozhodování a orientaci. Volný čas je hodnotou, kterou lze rozdělit do tří skupin (Chomová, 2009) na:

- individuální (seberealizace člověka, osobní zájem);
- sociální (způsob života, zaměřený na sociálně-patologické jevy a jejich prevence);
- edukační (místo pro vzdělávání a všestranný rozvoj) (Šerák, 2009, s. 26).

Otázky na zaměření funkcí volného času pojímají společenské vědy jako jedny z nejstarších a často diskutovaných. Funkce volného času se dělí (Hradečná, 1995, s. 68) na:

- zábava (spojená s uspokojováním vlastních potřeb, odpoutání se od nudy);
- odpočinek (duševní a fyzický odpočinek, obnova sil);
- vlastní rozvoj osobní člověka (oproštění se od automatismu).

Funkce volného času však mohou být děleny i podrobněji, a to na:

- rekreace (regenerace, nasbírání nových sil, psychické odreagování);
- kompenzace (zábava, kompenzace nedostatků, oproštění se od pravidel a norem);
- edukace (další studium, změna role, přání po zážitcích);
- kontemplace (potřeba odpočinku, čas osobního volna);
- komunikace (potřeba komunikace, sociálních vazeb, vcítění, celistvost, city);
- integrace (potřeba společenských kontaktů, hledání citového zázemí, dojem sounáležitosti, kolektivní myšlení, pravidla);
- enkulturace (potřeba všestranného růstu, představivost);
- participace (potřeba prosadit se, osobní nasazení, spolupráce) (Šerák, 2009, s. 29 - 30).

Dnešní generace má oproti generacím minulým spoustu volného času. Právě věnování se vlastním koníčkům posiluje lidskou identitu a sebehodnocení. Nejvyšší míru spokojenosti a štěstí uvádí sportovci (Bucher, 2021, s. 133). Aktivita, jež se nám nabízí ve volném čase, jsou zaměřeny na aktivity zájmové. Ty pomáhají k dotváření plnohodnotného života rozvojem našich kompetencí v široké škále. Jednou z možností využití volného času je neformální vzdělávání nebo informální učení (Knotová, 2011, s. 78).

2 RODINA

„Rodina představuje ohraničený prostor, jehož míra uzavřenosti a způsob, jímž se otevírá světu, se případ od případu liší a je pro každou rodinu charakteristická“ (Trapková, Chvála, 2017, s. 59). Dle sociologa Giddense je rodina „skupina osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“ (Giddens, 1999, s. 156) in (Procházka, 2012, s. 102). Oproti tomu dříve Dunovský (1986, s. 12) označuje rodinu za základní jednotku fungující na principu společenské skupiny, která je spjata příbuzenskými vztahy. Dospělé jedince považuje za zodpovědné v otázkách péče a výchovy svých dětí. Považoval tak výchovu za jednu z hlavních rolí v rodinném životě. Rodina zastává v životě dítěte nesmírně důležité místo. Jedná se o prvotní prostředí, kde dochází k primární socializaci.

Průcha a Veteška (2012, s. 219) definují rodinu následovně „rodina je všeobecně považována za základní element struktury společnosti“. V současné době je rodina považována za malou skupinu lidí, která žije společně a je spjata pokrevními svazky a citovými vazbami. Jde o sociální útvar, který je tvořen nejméně třemi osobami. Tyto osoby mohou spojovat vazby rodičovské, příbuzenské nebo manželské. S vývojem historie se mění i pohled a proměny postavení jednotlivců v rodině. Základ rodiny tvoří pár – muž a žena, tedy opačné pohlaví žijící v manželství nebo partnerství. Za výchozí prvek rodiny je existence nejméně jednoho dítěte. Věk dítěte není nijak podstatný dítěte (Kraus, Poláčková, 2001, s. 78). Rodina je výchovné prostředí, které je nejvýznamnějším činitelem působícím na zdravý rozvoj dítěte. Toto prostředí je ovlivňováno komplexností výchovných prostředků využívaných v rodině (Spousta, 1996, s. 12).

Rodina v západní společnosti se nazývá monogamní, vycházející ze zákona. V souvislosti s vysokou mírou rozvodovosti je západní model považován spíše za sériově monogamní. Jedinec může mít v průběhu života několik manželských partnerů, ale ne současně. Manželství vyšlo z lásky, kde převládá citový individualismus. Sňatku předchází osobní přitažlivost a vzájemné souznění mezi partnery. Rodina se dělí na patrilinéární a neolokální. Patrilinéární znamená to, že děti získají jméno po otci. Majetek se většinou dědí v mužském pokolení. V rodině matrilineární se dědí jak jméno, tak i majetek ve většině případů po přeslici. Základem neolokality je to, že se novomanželé přestěhují do nové domácnosti na nové místo. V britských rodinách se většinou novomanželských párů přestěhuje do blízkosti rodičů z nevěstiny strany. Často se jedná o matrilokálně založené páry (Giddens, 1999, s. 160).

Individuální rozvoj člověka se určuje sociokulturním prostředím, makroklimatem, ve kterém žije. Mezoklima nám přisuzuje určitou společenskou vrstvu, národnost nebo instituci. Jako nejužší společenské prostředí je mikroklima, kde působí především rodina, která sehraává důležitou roli týkající se vytváření dlouhodobého vztahu k sobě samému. Je odrazem v zrcadle, kde může člověk vidět sám sebe. V rodině dítě získává povědomí o tom, co je žádoucí či nežádoucí. Z toho potom plynoucí hodnocení nebo sebehodnocení. Na sebevědomí dítěte má podstatný vliv rodina (Sedláčková, 2009, s. 41).

V právní oblasti není rodina nijak definována, je zde často používán pojem „rodinná kolektivita“ nebo „rodina jako základní článek společnosti“. V sociologii je zase používán výraz „sociální instituce nebo malá sociální skupina“. Oproti tomu sociální psychologové spíše upřednostňují pojem „primární skupina“. Za „výrobní nebo spotřební jednotku“ považují rodinu ekonomové. Rodinu lze vnímat jako dynamický systém, jehož předpokladem vzniku je narození dítěte (Kraus, Poláčková, 2001, s. 78). Hlavním důvodem existence rodiny je ten, že zde lidé pečují o své potomky. Z hlediska biologického jde pak zejména o zachování lidské populace. Rodina je tak základním prvkem naší společnosti. Umožňuje jednotlivci integraci do společnosti a její kultury. Propojuje jednotlivé generace a tím tvoří pouto solidarity a kontinuity (Matoušek, 1997, s. 8).

Vágnerová (2005, s. 204) označuje rodinu za skupinu, která může být dvoučlenná až čtyřčlenná nebo mnohočlenná, která může mít i desítky členů. Existuje zde určitá struktura, kde každý jednotlivý člen plní svou sociální roli a zná své kompetence. Rodina má hluboké citové vazby, které jsou provázeny hlubokými emocemi. Tyto mohou být jak pozitivní, tak negativní vyvolány rodinnými konflikty. V rodině vznikají vnitřní vztahy, které jsou dále propojovány s dalším rodinným příbuzenstvím (Šišková, 2016, s. 107). Profesor Matějček považoval rodinu za základní sociální skupinu spojenou výlučností svých vztahů. Vyznačuje se sdílením přítomnosti, společně vykonávanými aktivitami, plánováním společné budoucnosti. Za velmi důležité považuje vztahy mezi jednotlivými členy rodiny s ohledem na dítě. Poukazuje tam na pozitivní vztahy, které dává dítěti pocit bezpečí. Každodenní sdílení běžných rituálů považuje za stabilitu rodiny (Vágnerová, 2005, s. 204). Matoušek (1997, s. 9) popisuje rodinu jako jeden ze základních článků všech typů společnosti. Rodinný model je složen z rodičů, jejich dětí, v dalších případech také například prarodičů. Tento model považuje za podpůrný ve všech etapách lidského vývoje. Rodina je nenahraditelná instituce i pro dospělé jedince. Podstatnými hodnotami je mít děti a stabilního

partnera. Dospělému jedinci jsou pak díky rodině rozšiřovány jeho sociální role. Člověk nachází v rodině svou vlastní smysluplnost, vlastní hodnoty, které pozitivně působí na zdraví a psychiku. V případě vážné nemoci některého ze svých členů se kvalitní rodina snaží poskytnout maximální zázemí a podporu v průběhu léčby. Aktivuje všechny své rezervy k tomu, aby se jedinec vrátil, pokud možno do původního stavu. V opačném případě může být rodina i spouštěčem stresu. Individuální plány dospělého jedince se nemusí ztotožňovat s názorem partnera. Pokud nejsou dospělí členové ochotni přistoupit na kompromis, hrozí zde riziko rozpadu rodiny, kdy jeden z partnerů opustí rodinu. V takovém případě pak radost z rodiny přechází ke starostem a úzkostem.

Pokud je rodina definována systémem, lze využít tzv. pracovní definice systému „*systém je soubor částí a vztahů mezi nimi*“ (Sobotková, 2007, s. 24). Pro dítě je rodina primárně přirozené prostředí. Malá skupina, ve které fungují silné vazby v makrostruktuře společenství. Velmi často se jedná o cíle ve výchově dětí. Orientace směřující k hodnotám, které hlásají větší společenské skupiny. Zejména pak politické, náboženské, totalitní a demokratické (Šimíčková-Čížková, 2000, s. 47). Rodina je společně hospodařící jednotkou. V období mateřské a rodičovské dovolené, kdy ve většině případů dochází do zaměstnání jeden z partnerů, tedy většinou muž, zůstává doma s dětmi žena, která zajišťuje péči o děti, za hlavního živitele rodiny je tedy považován muž. Je zřejmé, že jejich role nejsou stejné, ale rozdílné (Matoušek, 1997, s. 9).

Důležitým procesem probíhajícím v rodině je socializace. Jedná se o komplexní proces, který má svůj prvopočátek v rodině, a to již v novorozeneckém věku. Posléze pak pokračuje ve školním období, zaměstnání, zájmových skupinách. Základem je primární socializace, která se promítá v rámci výchovy dítěte v kruhu rodiny. Rodina tak dítě začleňuje do dané kultury, učí se daným symbolům a standardům. Škola a práce později na primární socializaci navazují (Nakonečný, 2020, s. 123). Psychologický slovník definuje socializaci jako „*postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých spol. skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších celospolečenských vztahů*“ (Hartl, Hartlová, 2009, s. 548). Socializace je vnímána jako proces, ve kterém se u jednotlivce rozvíjejí kvality, jež jsou důležité pro úspěch ve společnosti. Jedná se o ztotožnění se s požadavky, které společnost vyžaduje. Do popředí vystupují jednak vlastnosti získané a mechanismy psychické, jež získání těchto vlastností umožní. Tyto vlastnosti jsou naučené s trvalým charakterem (Nakonečný, 2020, s. 125).

Širší rodina by měla do nukleární rodiny vnášet pocit sounáležitosti. Pro samotné dítě je velmi důležitá vazba a kontakt s širší rodinou. Jedním z důvodů je například to, že díky pomoci prarodičů například stran hlídání nebo vyzvednutí dítěte ze školky si mohou rodiče odpočinout, nebo se mohou věnovat aktivitám, na které jim většinou nezbyvá časový prostor. Širší rodina je pro dítě navigátor, který předává jak rodičům, tak i dítěti vlastní životní zkušenosti. Pokud jsou v širší rodině ještě další děti, přebírá dítě také od nich. Může se jednat o věci, které mají pozitivní i negativní charakter. V případě negativního směru se může jednat o negativní chování, jakým je například posmívání a vulgární komunikace (Špaňhelová, 2010, s. 26 - 28).

Rodina byla vždy považována za zdroj podpory lidí, kteří se ocitli v potížích. Rodina představuje nenahraditelnou jednotku, protože partnery i děti stmeluje osobní zájem. Pocity jistoty získává dítě od nejbližších. Základní hodnoty, návyky, postoje, nebo hodnotovou orientaci se dítě učí od dospělých jedinců trvalým působením. Rodina je pro dítě útočištěm, které je zárukou citové jistoty a bezpečí v jakékoliv situaci a ohrožení (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 149). Rodina je nepostradatelná i pro dospělého člověka (Matoušek, 2008, s. 183). Koheze rodiny je podstatným sociálním faktorem. Znamená stmelení rodinných členů, která se projevuje podobnými názory a chováním. Opakem je pak rozvrat rodiny, kde se názory členů rodiny neshodují a citové vazby se tak mohou přerušit (Šimíčková-Čížková, 2000, s. 49).

2.1 Rodina a její funkce

Andragogický slovní říká, že „*funkce rodiny jsou mnohočetné, avšak jejich realizace je ve velké míře závislá na typu a kvalitě rodinného prostředí*“ (Průcha, Veteška, 2012, s. 219).

Za základní funkce rodiny považoval profesor Matějček citové vazby mezi jednotlivými členy rodiny. Jako další funkce je pro něj důležitá příprava dětí pro vstup do společnosti. Výše zmíněné funkce nemusí být zcela naplňovány, a to z důvodu nedostatku času. Například v rodinách s osamoceným rodičem je pravděpodobnost časové kapacity nižší než v rodině úplné za účasti obou rodičů. Rodič žijící sám může být zahlcen svým zaměstnáním a péčí o domácnost (Matoušek a kol., 2005, s. 45). Rodinné fungování charakterizují rodinné vztahové procesy a jak rodina plní své funkce. Ty se mohou dělit následovně:

- každý člen má v rodině své místo, které mu dává pocit sounáležitosti, může ovlivňovat vlastní identitu, ukazuje nám životní směr;
- rodina poskytuje ekonomické zázemí včetně prvotních a rozvojových potřeb;

- zajišťuje potřebnou péči, výchovu, má funkci socializační;
- ochrana jednotlivých členů rodiny (mladí, nemocní, handicapovaní, závislí) (Sobotková, 2007, s. 71).

Rodinné fungování je považováno za velmi složité. Většina autorů se ztotožňuje v existenci tří základních principů. Jedná se pak o soudržnost, adaptabilitu a komunikaci. Soudržnost (koheze) je propojena s intimitou v rodině, blízkostí a pocitem sounáležitosti. Adaptabilita rodiny a přizpůsobování se životním změnám a nárokům je odvislá od zdravého rodinného fungování. A komunikace je nezbytná v plnění předchozího (Sobotková, 2007, s. 71 - 72). Mlčoch (2014, s. 22) se zaměřuje na produkční funkci rodiny a dělí ji jako:

- práce nabízená na pracovním trhu, a to v podobě námezdního vztahu, svobodného povolání, nebo podnikání v podobě živnostenské nebo právnické osoby. Odměnou za tuto práci je finanční příjem, který rodina použije na nákup dalších produktů a služeb, které považuje za nutné a dostupné na trhu.
- Neformální ekonomická aktivita rodiny, jež vytváří produkty a služby, které konzumuje rodina samotná.
- Reprodukční funkce rodiny.
- Produkce sociálního a reputačního kapitálu, produkce aktiv důvěry.

V rodině, kde je alespoň jeden z partnerů formálně zaměstnán, práci věnuje většinu části dne, nebo týdne a jehož finanční příjem je hlavním příjmem rodiny je z ekonomického hlediska konkurentem s rodinnou produkční funkcí samotnou, jež je příčinou výzkumného zájmu. Zároveň je v našem okolí valná většina rodin finančně nezajištěných. Tyto rodiny může finančně podpořit sociální stát, a to v podobě pomoci poskytování sociálních dávek (Mlčoch, 2014, s. 25). Antika přisuzovala instituci rodiny významnou roli. Již v antickém Římě bylo rodinné právo ustanovené státní mocí. V Antice to nebyla jen státní moc, materiální prostředky, ochranné a obranné složky, které by udržely rodinu zcela. *„To, co stmeluje členy starověké rodiny, je něco mocnějšího než narození, cit, fyzická síla; je to vyznání domova a předků“* (Mlčoch, 2014, s. 81). Langmeier a Krejčířová (1998, s. 171 - 172) označují rodinu jako manželský pár se svými vlastními přímými potomky, která utváří společenskou jednotku známou v lidských společenstvích. Zároveň upozorňují na fakt, že každé společenství může mít rozlišné vztahy s širší rodinou, role v rodině mohou být rozděleny různorodým způsobem. Ztotožňují se s názorem, že základní funkce v nukleárních rodinách jsou totožné a dělí je na:

- reprodukční funkce, kde za prvořadé považují plození další generace;
- hospodářská funkce, která se soustřeďuje zejména na hospodaření v rodině, vedení domácnosti, výrobu;
- emocionální funkce – rodina schopna emočně podpořit každého svého člena rovnoměrným způsobem;
- socializační funkce kde je snahou rodiny integrovat dítě do společnosti, seznamují dítě se zásadami společenského jednání;
- sociálně podpůrná funkce, která je jednou z částí emoční funkce rodiny, a to v tom případě, kdy jeden z členů rodiny onemocní nebo se u něj začnou projevovat psychosociální obtíže.

Ochranná a domestikační funkce – úkolem této funkce je zajistit vhodné životní podmínky všem rodinným příslušníkům. Funkce využívá principů spoluúčasti na zdravotní a sociální péči členů rodiny. Rovněž se zde nabízí možnost péče pro lidi se speciálními potřebami. Úkolem domestikační funkce je vytváření rodinného prostoru, který představuje fyzické i citové zázemí (Procházka, 2012, s. 105).

Rekreační a regenerační funkci považuje Kraus (2008, s. 83) za velmi důležitou z důvodu způsobu trávení společně tráveného času rodiny. Zejména se pak jedná o to, jakým způsobem tráví rodina společný čas například v době dovolených a jakým činnostem se v tomto čase rodina věnuje. Pro sociální pedagogiku je volný čas trávený s rodinou významný tím, že slouží zejména jako prevence před rizikovým chováním (Procházka, 2012, s. 110). Rodinný volný čas je rodičovský závazek prospívající dětem i rodině, nicméně má nevýhodu v tom, že se disproporcionálně více dotýká matek než otců, a to na úkor jejich volného času odkládaného na dobu „až budou děti starší a samostatnější“ (Shaw, 2008, s. 692).

Výchovná funkce je považována jako jedna z prvotních funkcí rodiny. Cílená snaha obou rodičů k předání hodnot a norem společenského chování, vedení dětí k vzdělávání, sebevýchově. Rodiče by měli být pro své děti vzorem a zároveň oporou v okamžicích kdy to bude situace vyžadovat (Procházka, 2012, s. 106 - 107).

Na základě sociologických a psychologických kontextů lze získat přehledné rysy, na jejichž základě je možno získat přehled o funkčnosti rodiny a jejím současném stavu. Helus (2007, s. 145) popisuje současnou rodinu v pěti znacích jako:

- rodina nukleární, která je složená z několika málo členů, kteří vytváří jádro rodiny a sdílí intimní soužití;
- jádrem jsou buď manželé nebo partneři, kteří jsou rodiče svých dětí;
- dvougenerační rodina, která se skládá z generace dětí a z generace otce a matky;
- rozdílem mezi tradiční rodinou, současná rodina je charakterizována intimními vztahy a funguje na principu "soukromého sektoru";
- současná rodina se vyznačuje "privátní individualizací", kde se každý rozhoduje sám vlastní volbou a následnou zodpovědností (Procházka, 2012, s. 113 - 114).

2.2 Typy rodin

Francouz Frédéric Le Play rozdělil rodinu na základě vlastních monografií na rodinu patriarchální, nestabilní a rozvětvenou. Patriarchální rodina (famille parantale), kterou objevil při svých cestách u nomádů Orientu, a asijských stepí. Všichni členové rodiny pracují ve prospěch rodiny, a to bez nároku na odměnu. Rodina je složena ze čtyř generací spojená z více nukleárních rodin. Patriarchální rodina je stabilní, řídí se tradicemi. Slabším členům rodiny poskytuje materiální i morální zázemí. Dalším typem rodiny je dle Le Playe rodina nestabilní (famille instable). Tento typ rodiny se vyznačuje tím, že zde žijí rodiče a jejich neprovdané děti. Děti po svatbě brzy opouštějí domov bez pocitu závazků vůči ostatním členům rodiny. Autorita otce a ochrana duševně a tělesně nemocných členů v tomto typu rodiny vymizí. Z takového typu rodiny vyjdou členové nerespektující morálku, sociální autoritu nebo Desatero. Tento typ rodiny je považován za nestabilní, neschopen aktivizace ve veřejných záležitostech. Třetím typem je dle Le Playe rodina rozvětvená (famille souche), kde je základem rodinný dům, kde ve většině případů zůstane po svatbě nejstarší syn se svou rodinou. Veškerý rodinný majetek zůstává nejstaršímu synovi. Na něj pak přechází všechny povinnosti týkající se péče o rodiče do jejich konce života, o sourozence, při jejich vzdělání. Tento typ rodiny nachází Le Play v dělnických rodinách, které vlastní menší hospodářství, v dnešní době nazývanými kovozezemědělci. Le Play a Němec Riehl se ztotožňují s názorem, že jen určitý typ rodiny je schopen stabilizace ve společnosti i jednotlivce, a zajištění sociálního souladu a míru. Stabilní typ rodiny je dle Le Playe a Riehla tam, kde je jistota vlastnictví kapitálu, patriarchální autority manžela a otce a uctívání desatera. Jejich záměrem je zjistit fakta o objektivní vědě o rodině, které by podporovaly obnovu rodinné morálky a státu (Možný, 2002, s. 32 - 33).

Převážná většina současných rodin vzniká na základě manželského svazku a představuje tak stále plnohodnotnou formu rodiny. Současně již není tato forma obecně platná a výlučná. Pojem „manželé“ je nahrazen pojmem „partneři“. Petrussek vnímá rodinu jako ekonomickou organizaci, společnost s ručením omezeným (partnership). Do partnerství začleňuje heterogenní manželství a homosexuální svazky, které jsou v dnešní době již zákonem povolené. Sociologie rozlišuje rodiny neúplné. Jedná se o rodinu pouze s jedním rodičem, kde může být důvodem úmrtí partnera, rozvod, náhradní rodina s právy a povinnostmi adoptovaného dítěte „vyprodukovaného“ další rodinou (Mlčoch, 2014, s. 25 - 26).

Častým jevem současné době je nárůst dětí, které žijí v neúplných rodinách, kde většinou figuruje jako pečovatelská matka, také se zvyšuje počet dětí žijících s nevlastními rodiči. Rovněž se také navýšil počet dětí, tzv. sociálních sirotků, kteří sice mají své biologické rodiče, kteří ovšem nejsou schopni nebo nemají zájem o dítě pečovat. V případě rozvrácených rodin vytváří pro dítě ochranu stát v podobě náhradní rodinné péče (Matoušek, 2008, s. 182). Jedna z typologií rodin je dělí následovně:

- Perfekcionistické rodiny – jeví se jako represivní, úzkostně neurotická. V tomto typu rodin je často poukazováno na určité způsoby chování, kde vybočení z rituálu doprovází úzkostné stavy. Tento typ rodiny očekává úspěch svých členů v jakékoliv situaci.
- Nepřiměřené rodiny – jsou považovány za nevyspělé, nepřiměřené, dětské, spoléhající se na pomoc okolí, na rozdíl od ostatních rodin, jež řeší své rodiny samy bez pomoci.
- Egocentrické rodiny – jedná se o rodiny, kde figuruje jeden nebo dva dospělí, jež si zakládají na své osobní kariéře. Tyto rodiny jsou finančně zajištěny, ale finance jsou z největší části použity k prestižním účelům. Vztahy mezi jednotlivými členy rodiny jsou spíše instrumentální povahy, kdy jsou zcela uspokojovány potřeby jiného a rodina působí prestižním dojmem na své okolí. V tomto typu rodin je velmi častým jevem neharmonické manželství, s možným násilím tajeným navenek. Děti žijící v této rodině mají sklon k záškoláctví, s rizikem dalších predeliktivních projevů. Dalším rizikem je i sklon k psychiatrickým obtížím.
- Asociální rodiny – znakem těchto rodin je impulzivita, agresivita, deviantní chování. Rodiny nejsou běžným způsobem zintegrovány do společnosti, nedodržují platné právní normy. Mezi jednotlivými členy rodiny nejsou budovány pevné vztahy ani zodpovědné chování. Děti v těchto rodinách přichází na svět neplánovaně. Naskytá se zde riziko, že tyto

děti přejdou do péče k adoptivním rodičům. Dospělí nedodržují častokrát pravidelnou pracovní docházku, propadají alkoholismu nebo jiným návykovým látkám. Problémy spojené s charakterem těchto rodin je řešen orgány státu, jejichž úkolem je pravidelný dohled nad rodinou a jejich dětmi. Odborná intervence by měla mít reálné cíle vykonávané v dílčích krocích s ohledem na nepříznivou prognózu (Matoušek, 2008, s. 194 - 195).

Jeden z nejdůležitějších prvků v životě dítěte je to, aby vyrůstalo v rodině, která je funkční, jak popisuje zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. Zákon hovoří o tom, že řešení sociální situace dítěte začíná u zdravého rodinného prostředí (Matoušek, 2008, s. 91).

Krizy rodiny jsou zejména spojovány s okruhem funkcí rodiny. V současné době se ve spoustě rodin nedaří plnit běžné každodenní rodinné povinnosti. Na základě zjištění funkčnosti rodin rozdělil Dunovský (1986, s. 37) rodiny na funkční rodiny, kde jsou splněny podmínky k adekvátnímu rozvoji a výchově dítěte, dále problémové rodiny, dysfunkční a afunkční. Helus rozlišuje navíc rodinu jako " funkční s přechodnými problémy" odlišných kritérií (Helus, 2007, s. 152). Jde spíše o krizové situace probíhající mimo rodinný rámec. Může se jednat o případné živelné pohromy, nestabilitu pracovních míst, nebo zvýšení životních nákladů. Další krize mohou souviset s mezigeneračními problémy, vývojem dětí, vztahovými partnerskými problémy. Rodina problémová neplní některou, nebo žádnou funkci. Poruchy těchto funkcí ohrožují závažným způsobem rodinné fungování nebo vývoj dítěte. Poruchy těchto funkcí potom rodina nahrazuje pomocí okolí. Může se jednat o jednorázovou nebo krátkodobou výpomoc. V rodinách dysfunkčních jsou přítomny vážné dlouhodobě trvající poruchy funkcí, jež poškozují celou rodinu, je zde ohrožen zejména vývoj dítěte a jeho prospěch. V těchto případech je nutná intervence zvenčí, v podobě poradenské péče. Ta ale nemusí být úspěšná, jelikož jsou rodinné vazby dlouhodobě poškozeny. Vystává zde otázka případné náhradní rodinné péče, protože jsou zde ohroženy zájmy dítěte. V afunkční rodině dochází k neplnění základních povinností, vlastní existence dítěte je vážným způsobem ohrožena. V častých případech je v těchto rodinách přítomno týrání, zneužívání, nebo zanedbávání. Radikálním řešením bývá odebrání dítěte z rodiny a následné umístění do ochranné péče (Procházka, 2012, s. 112 - 113).

2.3 Ženská role

Role ženy a muže není v současných společnostech přesně definována. Rolí je označován komplex chování, který souvisí s konkrétní pozicí nebo dělbu činností. Ralph Linton (1893 -

1953) považuje roli za dynamický aspekt pozice neboli status. Od osoby, která zaujímá určitou pozici, je očekáváno přiléhavé chování k danému postavení (Řezáč, 1998, s. 24). Téma naplňování jednotlivých rolí bývá častým tématem jednotlivých členů rodiny a mají rozmanitý charakter (Matoušek, Pazlarová, 2016, s. 12). Chápání odlišností mezi pohlavími má svůj počátek již v útlém věku (Giddens, 1999, s. 111).

Ženská role je považována jako méně atraktivní, nezajímavá, spjatá se spoustou limitujících faktorů. Společnost klade na dívky vyšší zodpovědnost, a konformitu vůči společenským nárokům, jež jsou dány pohlavní zralostí, a tím i možností otěhotnění. Svobodné rozhodování o způsobu trávení volného času je dívkám více omezován. Pro třináctileté a patnáctileté dívky je nevýhodná větší rodičovská kontrola (*"musím být doma do tmy"*), *menší fyzickou sílu, menstruaci, riziko nechtěného těhotenství, ale i budoucí roli ženy, která má na starosti domácí práce ("všechno musí dělat ženská")*, resp. *roli matky, která musí родit.*“ (Vágnerová, 2005, s. 422).

Role matky je v současné době považována jako prestižní, naopak role ženy v domácnosti se vyznačuje prestiží nízkou. Zhruba od poloviny 20. stol. dochází v české společnosti ke změnám vnímání mateřství díky vstupu žen na trh práce, současně tradiční role ženy/matky se životním posláním péče o domácnost se vytrácí (Pospíšil, 2022, s. 192 - 193). Pokud má dojít k očekávanému kvalitnímu naplnění mateřské role je po určité období spjata s rolí ženy v domácnosti. Ženská role je ze sociálního hlediska mnohočetná a zahrnuje na rozdíl od mužské role i péči o domácnost. U mužů výše zmíněnou aktivitu ocení, ale není považována jako samozřejmá. Role matky je spjata s uspokojováním základních potřeb dítěte, které jsou závislé na jeho vlastní existenci. Opěrným bodem je potřeba jistoty a bezpečí (Vágnerová, 2000, s. 323).

Mateřství bývá příčinou poklesu osobní seberealizace, s níž souvisí i profese ženy. Toto období je náročné především z časového hlediska kdy ženě přináší především prožitky a osobní spokojenost. V období 30. roku života dochází k bilancování, které je ovlivněno zejména osobním rozvojem spjatým pracovní a společensky. Toto období sebou nese těžkosti, protože se zde spojuje role manželky a matky s rolí profesní. Mateřství a mateřská role může být ovlivněna jak samotným manželstvím, tak i tak i ekonomickými podmínkami. Velká část žen se snaží skloubit a udržet obě role současně tím, že se snaží nalézt vhodné strategie směřující k jeho dosažení (Vágnerová, 2000, s. 324 - 325).

Vágnerová uvádí, že *„rodičovská role je důležitou součástí identity dospělého člověka“* (Vágnerová, 2000, s. 344). Jedná se o roli biologicky podmíněnou, z psychologického i sociálního

hlediska důležitou. Významným způsobem ovlivňuje osobnostní rozvoj, myšlení emoce a vztahy mezi lidmi. Rodičovství je běžná přirozená součást života, která je společností vysoce hodnocena. Od rodičovské role se automaticky očekává zodpovědnost, zájem a emoční náklonost vůči dítěti (Vágnerová, 2000, s. 344).

Australská studie prokázala, že očekávání, jež nebyla naplněna představami, je spojována s nízkou kvalitou vztahu s partnerem a depresivními prožitky. Jestliže má žena po porodu negativní zážitky, jež se neztotožňovaly s vlastními kladnými představami z období těhotenství, ztíží to přechod do nové životní role (Harwood a kol., 2007, s. 6 - 9). Podobně studie Mihelicové a kol. (2016) se ztotožňuje s faktem, že pro ženu je významná podpora blízkého okolí a adaptace v nové roli je tak snadnější. Ženy, které se adaptovaly rychleji, byly sebejistější v nové roli, a to působí jako preventivní ochranný faktor před nerealistickými představami o rodičovství (Mihelic a kol., 2016). Současné mateřství a výchova dětí probíhají v dnešní době v relativním soukromí. Dostupnost informací souvisejících s rodičovstvím a výchovou jsou v dnešní době dostupné. Nabízí se zde možnost učení se nápodobou a pozorováním okolí (Masopustová a kol., 2018, s. 19 - 20).

Sharon Haysová se snažila ve své knize s názvem „The Cultural Contradictions of Motherhood“ vystihnout novodobé nároky na ženy a jejich mateřskou roli. Představuje zde ideologii Spojených států amerických a mnoha zemí Evropy. Ukazuje zde obraz tzv. „dobré matky“ jemuž dala název „intenzivní mateřství“ (angl. intensive mothering). Intenzivnímu mateřství je připisována norma, která říká, že žena musí do svého dítěte vložit maximum časové dotace, energie a financí (Hays, 1996). Koncept intenzivního mateřství říká, že matka musí obstojně zvládnout výchovu i péči o dítě, vědět jaký postoj k mateřství zaujmout. Jen tak může být podle konceptu intenzivního mateřství považována za dobrou matku (Masopustová a kol., 2018, s. 25 - 26). Pro pozitivní rozvoj vztahu matky a dítěte je důležitým faktorem samotný postoj ženy k mateřské roli. Pro dobrou matku je mateřská role velmi důležitá a o své dítě náležitě pečuje (Masopustová a kol., 2018, s. 73)

2.4 Mužská role

Hlavním atributem mužské role je způsobilost začlenit rodinu do společnosti. Dle Parsonsovy koncepce rodiny se jedná o přirozenou dělbu rolí ve vztahu muž a žena. Podmínkou úspěchu muže je omezení rolí v rodině pouze na jednu. Podporuje tak rodinnou solidaritu (Možný, 2002, s. 81).

Ve vztahu otec a malé dítě není přisuzována specifická role, ani z biologického a sociálního pohledu. V případě, že otec s dítětem pravidelně tráví čas, vzniká pouto podobně jako u matky. Pro syny bývají vzorem mužského chování (Vágnerová, 2000, s. 98). Mužská role je považována za výhodnou, prestižní ve společnosti, přinášející větší možnosti. Na rozdíl od žen jsou muži svobodnější a nezávislejší (Vágnerová, 2005, s. 422).

2.5 Rodičovská role

V malých sociálních skupinách jako je rodina probíhá socializace speciální. Zde se dítě ztotožňuje s ostatními osobami, jež jsou součástí skupiny, přivlastňuje si způsoby chování, se kterými se setkává. V rodině probíhá identifikace dětí a rodičů, kdy se děti setkávají s první rolí a odlišnostmi svého pohlaví mezi dívkou a chlapcem (Šimíčková-Čížková, 2000, s. 19).

K proměnám rolí dochází v rámci procesu demokratizace, kde pro děti a rodiče byly jejich role určeny běžným způsobem. S pojmem role souvisí nejen způsoby chování, sociální status, ale také osobní aktivity a vzájemné vazby. V dnešní době se s pojmem otec spojuje ztráta dominance, v jiném směru jde zde o zachování autority vůči výchově vlastních dětí (práva otců jsou zde ohrožena v důsledku porozvodového řízení). Naopak ženy nabyly významnějšího postavení, které jsou obohaceny o více práv, ale také povinností. V současné době nejsou ženské a mužské role rozděleny tradičním způsobem, ale povinnosti související s péčí o domácnost zůstávají spíše na ženách (Procházka, 2012, s. 114).

Tradiční rodina se vyznačuje tím, že ženská a mužská role je specifikována těsnějším způsobem, kdežto podoba rodiny dnešní má volnější charakter. Snahou je nalézt vyhovující symetrickou podobu soužití mezi partnery, která je podmíněná trpělivostí a pevným odhodláním na obou stranách (Mlčoch, 2014, s. 27). Vágnerová považuje rodičovskou roli za možnost vlastní seberealizace, kterou chápe jako smysluplnou, směřující k rozvoji nové generace. Seberealizaci v rodičovské roli vidí jako žádanou ve srovnání s prací se seniory a problémovými lidmi (Vágnerová, 2000, s. 433).

Za automatické byly vždy považovány rodičovské závazky vůči svým dětem. Ani v nejstarších náboženských celcích nebyla nutná formulace mravních závazků a povinností. Filozof Hans Jensen řekl, že „rodičovská povinnost je archetypem vši odpovědnosti“. V žalmech starých Izraelitů se setkáváme s prohlášením, že „i kdyby otec a matka na tebe zapomněli, Hospodin nezapomene“. Dekalog nabízí formulaci opačnou, která říká, že mravní zavazující povinností je povinnost dětí

vůči rodičům, která je pak základem pro léta užívaná „investice rodičů do dětí“, považována za záruku zajištění ve stáří (Mlčoch, 2014, s. 125)

Rodičovská role představuje důležitou část vlastní totožnosti dospělého člověka, které společnost přisuzuje vysoký status. Dítě může přinést naplnění psychických potřeb rodičů, ale je také bariérou pro naplnění dalších potřeb. S příchodem dítěte člověk psychicky získá, ale také zde vyvstanou povinnosti vyplývající ze zodpovědnosti a povinností vůči dítěti. Partnerské vztahy se mění stejně tak i životní styl (Vágnerová, 2000, s. 372 - 373). S příchodem prvního dítěte na svět vzniká z manželství rodina. Pro oba rodiče to znamená přijímání nových povinností, které jsou spjaty s rolí otce a matky (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 170). Vágnerová zmiňuje, že generativita rodiče se zakládá na zplození nové generace a její vedení další generace ve snaze podpořit rozvoj. Stárnoucí populace považuje za velkou hodnotu rodičovské role v kvalitní výchově svých dětí, kterým předal své životní zkušenosti (Vágnerová, 2000, s. 415). Ztotožnění se s rodičovstvím je jedna z nejnáročnějších životních etap spojených s řadou změn životního stylu. Mnohdy se jedná o změny, které s sebou přináší stres a spoustu dalších změn, jež konzistentně dokazují výzkumy. Zejména příchod prvního dítěte na svět představuje pro rodiče životní roli, která je pro ně nová, plná výsadních změn, a to zejména v běžných denních činnostech. Na rodiče je vyvíjen určitý tlak spojovaný s fungováním rodiny, možnou spánkovou deprivací, péčí o dítě. S adaptací rodičovství souvisí ve velké míře naplněnost vlastních představ a očekávání (Mihelic a kol., 2016).

2.6 Emoční potřeby rodičů

Za základ primární socializace je považována rodinná výchova. Jedná se o primární interakci u dítěte již v raném věku, kdy její povaha a obsah vytvářejí základ pro budoucí osobnost dítěte. V největší míře se jedná o citové nasycení, nenasycení a vytváření citových vazeb. J. B. Bowlby v roce 1951 považoval ve většině případů matku za vztaznou osobu, která má rozhodující význam na pro sociálním vývoji dítěte. Zmíněný psycholog uvádí, že zkušenosti z raného věku mohou mít nevratitelné dopady do budoucnosti jedince. Základní ukazatel socializace je matka-dítě, ve smyslu rodinného prostředí a výchovy (Nakonečný, 2020, s. 74 - 75). Prakticky každé zdravé dítě naplňuje citovou potřebu svých rodičů. Citovou potřebu naplňují i děti nemocné a postižené. Avšak za těchto daných okolností nemusí být emoční naplnění tak jednoznačné. Jeho hodnota je ovlivněna

negativními pocity, které se váží na současné a budoucí obtíže. Citová vazba k dítěti představuje pro rodiče zdroj opory a životu matky dává smysl (Vágnerová a kol., 2009, s. 21).

Rodičovství vnáší rodičům do života uspokojení ze základní životní potřeby, kterou je starost a péče o někoho, kdo je na nich závislý („*potřeba generativity v terminologii E. H. Eriksona*“) (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 170). Dle profesora Matějčka „*jde o nejvyšší hodnoty života, o naplnění nejhlubších životních potřeb*“. Matějček upozorňuje na skutečnost, že být rodičem je silným emočním poutem nejen k dětem vlastním. Potřeby, jež naplňují oba rodiče, jsou:

- potřeba inspirujícího podnětu z blízkého okolí a aktivity;
- potřeba prožívání lidského života se všemi náležitostmi, včetně osobního zrání a moudrosti;
- potřeba bezpečí a jistoty, jež je lidským životem provázána citovými vazbami vůči dětem, které lásku přijímají, a také vracejí, a to zejména v pozdním stáří rodičů (citová vazba je pro rodiče jistotou proti osamělosti ve stáří);
- potřeba společenské prestiže, kdy jsme jako rodiče dosáhli respektu a náklonnosti;
- potřeba otevřené budoucnosti, připomenutí si vlastních zážitků z dětství, jež jsou pro nás obrazem v našich dětech a vnoučatech (Říčan, 2021, s. 278).

Jedna z možností, kdy dochází k naplnění potřeby seberealizace, je zplození zdravého dítěte. V opačném případě, kdy se narodí dítě postižené, mohou rodiče prožívat pocity selhání, méněcennosti a neschopnosti. V takovýchto případech hledají rodiče jiné cesty směřující k naplnění seberealizace (Vágnerová a kol., 2009, s. 17 - 18).

Matějček a Dytrych (2002) zmiňují, že neexistuje žádná odchylka v tom, co dítě přináší rodičům, ať už jde o rodiče vlastní nebo nevlastní, pěstouny nebo osvojitele. Pro zdravý duševní vývoj dítěte je nesmírně důležité, aby byly uspokojeny psychické potřeby. Dlouhodobým sledováním bylo zjištěno, že naplnění psychických potřeb se týká i dospělých ve společném životě s dětmi. Zejména se pak jedná o tyto potřeby:

- Potřeba stimulace neboli náležitého zásobení podněty - znamená životní náplň, potřebu zaměstnání. Uchazeči o adopci často říkají „*Je tu prázdno, není tu žádný život, všechno máme, ale my si toho neužijeme, když tu není nikdo, kdo by to s námi sdílel.*“
- Potřeba smysluplného světa – život s dítětem dává rodičům smysl života, určuje směr i cíl.

- Potřeba životní jistoty – tato potřeba oprostuje člověka od úzkosti, přináší pocit bezpečí a dává mu možnost cílevědomé aktivity, vzájemnou propojeností dětí a rodičů vzniká citové pouto.
- Potřeba pozitivní identity čili vlastního „já“- tato potřeba nám ukazuje význam sebe samých a našich společenských hodnot. S příchodem dítěte získávají rodiče hodnot, ať už se jedná o rodiče vlastní nebo náhradní.
- Potřeba otevřené budoucnosti, jinak řečeno potřeba naděje a životní perspektivy – tato potřeba nám přináší uspokojenost v průběhu prožívání osobním života. Při ztrátě životní naděje může dojít k beznaději. Děti nám stále přinášejí vyhlídky do budoucna, ať to ve smyslu vyhlídek či plánů. Jsou našim genetickým vkladem (Matějček, Dytrych 2002, s. 56 - 58).

Potřeba spánku je neodmyslitelnou součástí lidského života. Kvalita a množství spánku značně působí na duševní, fyzické zdraví, a ovlivňuje naši náladu a chování (Masopustová a kol., 2018, s. 50).

2.7 Mateřská a rodičovská dovolená

V České republice (ČR) popisuje zákon č. 262/2006 Sb. §195 základní pojmy v problematice mateřské dovolené následovně: *„V souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě přísluší zaměstnankyni mateřská dovolená po dobu 28 týdnů, porodila-li zároveň 2 nebo více dětí, přísluší jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů. Mateřskou dovolenou zaměstnankyně nastupuje zpravidla od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, nejdříve však od počátku osmého týdne před tímto dnem. Vyčerpá-li zaměstnankyně z mateřské dovolené před porodem méně než 6 týdnů, protože porod nastal dříve, než určil lékař, přísluší mateřská dovolená ode dne jejího nástupu až do uplynutí doby stanovené v odstavci 1. Vyčerpá-li však zaměstnankyně z mateřské dovolené před porodem méně než 6 týdnů z jiného důvodu, přísluší jí mateřská dovolená ode dne porodu jen do uplynutí 22 týdnů, popřípadě 31 týdnů, jde-li o zaměstnankyni, která porodila zároveň 2 nebo více dětí.“*

V souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě vzniká zaměstnankyni v ČR nárok na mateřskou dovolenou v délce 28 týdnů. V případě, že žena porodila více dětí, nebo se jedná o osamělou zaměstnankyni, náleží jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů. Osamělou ženou je neprovdaná žena, vdova, rozvedená žena, nebo žena, která je osamělá z dalšího závažného

důvodu, pokud nežije s druhem. Ve většině případů zaměstnankyně nastupuje na mateřskou dovolenu od začátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu. Nejdříve ale od začátku osmého týdne před tímto dnem. V souvislosti s porodem nemůže být mateřská dovolená kratší než-li 14 týdnů. V žádném případě nesmí skončit nebo být přerušena před uplynutím doby šesti týdnů od dne porodu. Povinností zaměstnavatele je omluvit nepřítomnost zaměstnankyně v práci po dobu mateřské dovolené. Zaměstnankyně dokládá zaměstnavateli potvrzení příslušného lékaře a oznámí nástup mateřské dovolené. Mateřská dovolená náleží pouze ženě. Na rozdíl od rodičovské dovolené, která může náležet i muži (Příb, 2003, s. 36 - 39).

Dále zákon č. 262/2006 Sb. §196, udává, že *„k prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou. Rodičovská přísluší matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let“*. Zákon č. 155/2000 Sb. říká, že právo na rodičovské volno spojené s péčí o dítě umožňuje, aby bylo o dítě pečováno stran matky, otce, nebo obou rodičů současně. Poskytnutí takového druhu rodičovské dovolené je nutno rozlišit, jestli se jedná o zaměstnankyni nebo zaměstnance. Zaměstnankyně může v zájmu prohloubení péče o dítě požádat zaměstnavatele o poskytnutí rodičovské dovolené, která navazuje na mateřskou dovolenou. Pojem další mateřská dovolená nahrazen pojmem rodičovská dovolená. Ode dne 1. 1. 2001 již tedy zaměstnankyně nečerpá další mateřskou dovolenou, ale rodičovskou dovolenou (Příb, 2003, s. 36 - 39).

Délka čerpání rodičovské dovolené po mateřské dovolené umožňuje zaměstnankyni čerpat v rozsahu, o který požádá, ale nejdéle do doby, kdy dítě dovrší tři let. O mateřskou dovolenou nemusí zaměstnankyně svého zaměstnavatele žádat, ale o poskytnutí rodičovské dovolené žádat musí. Tento druh žádosti není podložen žádným právním předpisem v písemné podobě. Obsah žádosti může být podán v písemné, nebo ústní podobě, kdy z jeho obsahu jasně vyplývá, že žena žádá o rodičovskou dovolenou z důvodu péče o dítě. Povinností zaměstnavatele je žádosti o rodičovskou dovolenou vyhovět, jak stanoví právní úprava. Žádosti o rodičovskou dovolenou je povinen poskytnout zaměstnavatel i otci dítěte. Povinností zaměstnance je požádat zaměstnavatele o poskytnutí rodičovské dovolené. I v případě zaměstnance vyplývá zaměstnavateli povinnost žádosti o rodičovskou dovolenou vyhovět. Zaměstnankyně a zaměstnanec nemusí čerpat rodičovskou dovolenou vcelku, pouze v rozsahu, o který zažádali, a to maximálně do doby věku tří let dítěte. V případě návratu do zaměstnání před dovršením věku

tří let dítěte, a posléze se rozhodnou čerpat znova rodičovskou dovolenou je povinností zaměstnavatele jejich žádosti vyhovět do doby tří let věku dítěte (Příb, 2003, s. 36 - 39).

Nárok na mateřskou a rodičovskou dovolenou vzniká i zaměstnankyni nebo zaměstnanci, kteří převzali dítě do náhradní péče, a to na základě rozhodnutí příslušných orgánů. Může se také jednat o dítě, kterému zemřela matka. Na základě rozhodnutí příslušného orgánu svěřeni dítěte do náhradní péče ve smyslu účelů státní sociální podpory. Zaměstnankyni, která si převzala dítě do náhradní péče na základě rozhodnutí příslušných orgánů, náleží mateřská dovolená v rozsahu 22 týdnů, a to ode dne převzetí dítěte do náhradní péče. V případě osamělé zaměstnankyně, která si převzala do péče dvě nebo více dětí náleží doba v rozsahu 31 týdnů. Ovšem nejdéle do dovršení osmi měsíců dítěte. Rodičovská dovolená je poskytována ode dne převzetí a končí dnem, kdy dítě dovrší tři let. V souvislosti se směrnicí Evropských společenství stanoví zákon následující: zaměstnanec i zaměstnankyně mají možnost čerpat mateřskou a rodičovskou dovolenou současně. Právo rodičovské dovolené umožňuje péči o dítě buď matce, otci nebo oběma současně (Příb, 2003, s. 36 - 39)

Rodičovský příspěvek je dávka státní sociální podpory, která vytváří rodičům podmínky v péči o dítě od narození. Nárok na rodičovský příspěvek náleží rodiči, který celodenně pečuje alespoň o jedno dítě do čtyř let věku dítě. Nárok na rodičovský příspěvek vzniká i rodiči, který celodenně pečuje o dlouhodobě zdravotně nebo dlouhodobě zdravotně postižené dítě, a to do věku dovršení sedmi let dítěte. Dávka není závislá na rodinném příjmu. Za rodiče je považována také osoba, která převzala dítě do náhradní péče. Dítětem je míněno dítě vlastní, osvojené dítě, dítě svěřené do péče, dítě, jemuž zemřel rodič nebo dítě manžela (Příb, 2003, s. 114).

Hlavním cílem nemocenského pojištění je finanční zajištění aktivním osobám v rozličných životních situacích mezi které patří mateřství, rodičovství nebo nemoc. Pomoc je poskytována formou dávek nemocenského pojištění. Finanční nárok vzniká zaměstnankyni, pokud byla uznána lékařem za práce dočasně neschopnou, a to z důvodu rizikového těhotenství v souvislosti se svou dosavadní prací. Finanční náhrada může zaměstnankyni vzniknout také z dalších důvodů, jako je angína nebo chřipka, pokud byla lékařem uznána za dočasně pracovní neschopnou (Kramná, 2019, s. 24 - 25). V souvislosti s porodem vzniká ženě nárok na nemocenské pojištění, pokud na začátku šestého týdne před očekávaným datem porodu:

- nesplňuje podmínky pro vznik nároku na peněžitou pomoc v mateřství;

- účastní-li se na nemocenském pojištění, je zaměstnaná;
- žena je v ochranné lhůtě, která čítá sedm kalendářních dní.

O vzniku dočasné pracovní neschopnosti rozhoduje lékař, a to na začátku šestého týdne před očekávaným termínem porodu (MPSV, 2019)

Peněžité pomoci v mateřství je dávka nemocenského pojištění, kterou čerpají většinou ženy, a to v souvislosti s těhotenstvím, mateřstvím spojenou s péčí o novorozence. Dávka bývá označována jako mateřská. Jedná se o ženu, která je zaměstnaná a nastupuje v průběhu pobírání této dávky na mateřskou dovolenou. Dávka peněžité pomoci v mateřství nahrazuje ušlý příjem spojený s mateřstvím nebo taky převzetím dítěte do vlastní péče (MPSV, 2019).

Státní sociální podpora disponuje systémem dávek, které jsou určeny rodinám s dětmi jako příspěvek k úhradě zvýšených nákladů spojených s péčí o dítě. K dávkám státní sociální podpory související s příchodem dítěte na svět patří především porodné, rodičovský příspěvek a příspěvek na dítě. Nárok na dávky státní sociální podpory vzniká na základě právních předpisů. Především se jedná o daně z příjmu, zákon o životním a existenčním minimu, správní řád a další. Pouze fyzické osobě může vzniknout nárok na dávku státní sociální podpory, právnické osobě ji nelze přiznat. Další podmínkou pro vyplácení státní sociální podpory souvisí s pobytem na území ČR (Burdová a kol., 2008, s. 33).

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3 ZHODNOCENÍ AKTUÁLNÍHO STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Volný čas žen na rodičovské dovolené je v současné době stále často diskutovaným aktuálním tématem. Touto problematikou se zabývá spousta odborných autorů, což bylo využito při tvorbě teoretické části práce. K porovnání a zhodnocení byly vybrány tři diplomové práce s obdobnou tematikou zkoumání volného času u žen na rodičovské dovolené.

První práce se nazývá "Volný čas matek na rodičovské dovolené a jejich následný nástup na trh práce" (Prouzová, 2022). Teoretická část se skládá ze tří částí. Autorka (Prouzová, 2022) se v teoretické části zabývá volným časem z pohledu ženy, matky, a současně návratem ženy do pracovního procesu. Pro zpracování praktické části byl použit kvalitativní výzkum formou rozhovoru a dotazníku. Cílovou skupinou byly matky středního věku na mateřské nebo rodičovské dovolené, nebo ženy krátce po rodičovské dovolené vracející se na trh práce. Při dotazování se na sportování nebo posilování ve volném času odpovědělo sedm z 10 dotázaných, že se žádné sportovní aktivity nevěnují, důvodem je únava. Pouze tři dotázané odpověděly, že sportují. Většinou navštěvují posilovnu, nebo chodí na jógu. Při zjišťování volného času pro sebe se 7 žen z deseti dotázaných vyjádřilo, že čas pro sebe nemají žádný, vše je spojováno s péčí o dítě a starostí o domácnost, také únava sehrává velkou roli. Pouze tři ženy uvedly, že si vždycky nějaký malý kousek volného času pro sebe najdou. Uvádí, že velkou pomocí je využití babiček k hlídání dětí.

Další vybranou prací pro zhodnocení aktuálního stavu tematiky se nazývá "Volný čas u žen na rodičovské dovolené a syndrom vyhoření" (Čalkovská, 2017). Teoretická část je složena ze tří částí. V první části se autorka (Čalkovská, 2017) zabývá významem pojmu volný čas, funkcemi volného času, dále činiteli, kteří ovlivňují způsob trávení volného času. Druhá část teoretické části se zabývá mateřstvím a rodičovstvím, poslední část popisuje problematiku syndromu vyhoření na rodičovské dovolené. Empirická část byla realizována výzkumným šetřením v rámci kvantitativní strategie za využití strukturovaného dotazníku. Cílovou skupinou bylo 160 respondentek na rodičovské dovolené. Hlavním cílem empirické části bylo zjistit, jakým způsobem tráví svůj volný čas ženy na mateřské a rodičovské dovolené. Při dotazování se na způsoby trávení volného času bylo popsáno, že sportu se věnuje 36 % dotázaných a dále 35 % uvedlo, že se sportu věnuje jen někdy. Bylo zjištěno, že více než polovina dotazovaných žen má pouze 2 hodiny a méně volného času týdně a současně 22 % dotazovaných žen má jednoznačné

znaky syndromu vyhoření. Množství volného času tedy s výskytem znaků syndromu vyhoření souvisí a je jedním z faktorů, který se podílí na vzniku syndromu vyhoření u žen na mateřské a rodičovské dovolené.

Třetí vybraná práce se nazývá " Volný čas žen na mateřské a rodičovské dovolené" (Zitová, 2022). Tato diplomová práce je složena z šesti částí. První až čtvrtá část je zaměřena na teorii související s volným časem, s českou rodinou v současnosti a s rodičovstvím a těhotenstvím. Pátou část věnuje hodnocení stavu zkoumané problematiky. Poslední část se zabývá výzkumným šetřením. Výzkum byl realizován formou kvantitativně orientovaného pedagogického výzkumu. Celkem se výzkumu zúčastnilo 442 respondentek. Přes 64 % respondentek uvádí, že má týdně méně než 4 hodiny volného času. Ve volném čase se matky nejčastěji věnovaly sledování televize, internetu, či trávily čas s partnerem nebo ve společnosti. Bylo také zjištěno, že sportovním aktivitám se většinou vůbec nikdy nevěnuje 187 (42,3 %) žen, méně než jednou týdně sportuje 100 (22,6 %) žen, a 72 (16,3 %) žen sportují jednou týdně, 65 (14,7 %) žen sportuje vícekrát týdně, pouze 18 (4,1 %) žen sportuje denně. Dále byla zjištěna souvislost mezi nejvyšším dosaženým vzděláním a věnováním se seberozvoji a vzdělávacím aktivitám či mezi věkem respondentek a věnováním se společenským aktivitám či času strávenému s partnerem. Bylo prokázáno, že množství volného času žen na mateřské a rodičovské dovolené ovlivňuje subjektivní vnímání dostatku volného času.

Porovnáním výše uvedených třech prací bylo zjištěno, že pouze jedna třetina z dotázaných se na rodičovské dovolené věnuje sportu. Při porovnání závěrečných částí těchto prací bylo zjištěno, že většina žen má pro sebe spíše málo času. Jsou limitovány hlídáním dětí ze stran partnera nebo prarodičů.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Tato kapitola je věnována popisu teoretického základu kvantitativního výzkumu a průběhu výzkumného šetření. Je stanoven jeden hlavní a čtyři dílčí cíle, jsou formulovány výzkumné otázky, na které výzkumné šetření v kvantitativním výzkumu poskytne odpovědi. Dále bude popsán výzkumný vzorek a metoda sběru dat.

Kvantitativní výzkum pracuje na bázi číselných údajů, zjišťujících množství, frekvenci a rozsah výskytu jevů, nebo jejich stупeň. Zjištěné matematické údaje jsou zpracovatelné, je možno je sečíst, vypočítat průměr, s možností využití metod matematické statistiky jako je například určení směrodatné odchylky, nebo korelačního koeficientu. Příznivci kvantitativního výzkumu poukazují na to, že u tohoto typu výzkumu existuje možnost přesných a jasných formulací v podobě číselného vyjádření (Gavora, 2000, s. 31). Filozofickým základem kvantitativního výzkumu je pozitivizmus, resp. novopozitivizmus. Vědecký výzkum byl definován jako systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přírodními jevy. Výše zmíněná definice je použitelná v jakékoliv vědní oblasti, kdy se záměrnou a systematickou činností empirickými metodami zkoumají hypotézy (Chrásková, 2007, s. 12). Základem kvantitativního výzkumu je tak přítomnost objektivní reality, okolního světa, který není podmíněn našimi city a míněním, jak popisuje logický pozitivizmus v přírodních vědách (Gavora, 2000, s. 33). Kvantitativní výzkum se proto uplatňuje nejvíce v přírodních vědách, medicíně a technických oborech (Maňák, Švec, 2004, s. 41). Auguste Comte byl první, kdo tento směr prosazoval v rámci společenských věd a zasloužil se o rozvoj pozitivizmu v sociologii (Gavora, 2000, s. 33). Jedním z parametrů kvantitativního výzkumu při zkoumání pedagogických jevů je numerické, velmi přesné měření specifických aspektů pedagogických jevů. Je to výzkum strukturovaný, opírající se o vymezení měřitelných proměnných. Na základě vědeckých teorií nachází řešení a východiska zkoumaného problému (Maňák, Švec, 2004, s. 41 – 42).

Formulace výzkumného problému vyžaduje dostatek času, vychází se ze studia relevantní literatury a postupně si klade otázky, zpřesňuje se, konkretizuje a přepracovává. Z vymezení výzkumného problému se následně odvíjí všechny přípravné i realizační etapy kvantitativního výzkumu (Maňák, Švec, 2004, s. 40). Další fází je definování proměnných výzkumu a stanovení výzkumných hypotéz. Jako proměnná se označuje prvek zkoumání, který se mění. Může to být jev, vlastnost, podmínka. Dělí se na dvě základní skupiny, a to na měřitelné a na kategoriální proměnné (Gavora, 2000, s. 48). Proměnné se dále dělí na nezávisle proměnné a závisle proměnné. Nezávisle

proměnná je jevem, který je příčinou nebo podmínkou pro vznik dalšího jevu. Oproti tomu závisle proměnná je jevem, který bývá důsledkem působení nezávisle proměnné (Chráška, 2007, s. 16). Operacionalizace je nezbytný proces pro zkoumání proměnných. Uvádí proměnnou do pozorovatelných, zjištělných, měřitelných souvislostí a určuje tak operace, které se uskuteční při jejím měření (Gavora, 2000, s. 30). Jedná se o dlouhý a namáhavý proces s mnoha cykly testování, znamenající přesný návrh procesu měření jednotlivých teoretických konstruktů použitých v teoretických úvahách a při formulaci výzkumných cílů a výzkumných otázek (Hendl, Remr, 2017, s. 57). Dále výzkumník formuluje hypotézu, kterou ověřuje empirickým výzkumem. Hypotéza je vědecký předpoklad, musí vycházet z poznatků, které jsou o zkoumaném jevu známy (Gavora, 2000, s. 50). Ve výzkumu má hypotéza nezaměnitelnou roli, pokud je dedukována z teorie a výzkum skutečně testuje teorii stojící za hypotézami (Hendl, Remr, 2017, s. 57). Hypotéza má být tvrzení, které vyjadřuje vztah mezi dvěma proměnnými (rozdíl, korelace, následky) a musí být testovatelná (Maňák, Švec, 2004, s. 46). Formulovat hypotézu je možné, pokud pro výzkumnou otázku existuje predikce, co se stane a pro tuto predikci existuje její zdůvodnění na základě množiny tvrzení nebo teorie, která hypotézu vysvětluje. Hypotézy ve výzkumu mají být použity ve vhodných případech, jejich používání není povinné ani automatické (Hendl, Remr, 2017, s. 57).

Hlavním cílem kvantitativního výzkumu je získání co nejvíce poznatků o objektech a jevech, a zjištění souvislostí mezi nimi. Vybraná množina objektů se nazývá základní soubor. Ze základního souboru je vybírána menší skupina jedinců, která představuje výzkumný vzorek. Aby byl výběr reprezentativní, musí být základní soubor jasně definovaný a výběr záměrný nebo lépe náhodný (Maňák, Švec, 2004, s. 42)

Pro výzkumné šetření této diplomové práce byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie typu observace. Výzkumným vzorek byly matky na rodičovské dovolené s bydlištěm ve Zlíně a okolí. Výzkumné šetření bylo realizováno metodou polostrukturovaného anonymního dotazníku. Níže jsou stanoveny hypotézy, které budou na základě výzkumného šetření potvrzeny nebo vyvráceny.

4.1 Cíle, otázky a hypotézy výzkumného šetření

Hlavním cílem práce je zjistit, jakým způsobem využívají matky na rodičovské dovolené svůj volný čas. Tento hlavní cíl je podpořen následujícími dílčími cíli. Dílčí cíle jsou formulovány tak, aby napomohly specifikovat a upřesnit výzkumný obsah hlavního cíle. Sledování vlivu

sociodemografických faktorů na změny ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte a délku volného času může přispět k objasnění toho, které faktory ovlivňují adaptaci matek na jejich novou životní roli.

Dílčí cíle:

1. Zjistit, jestli matky na rodičovské dovolené vnímají část svého dne jako volný čas pro sebe
2. Porovnat, zda se změnil způsob trávení volného času u matek na rodičovské dovolené před a po narození dítěte
3. Zjistit, jestli matky na rodičovské dovolené považují volný čas za efektivně využitý
4. Zjistit, jestli existují limitující faktory, které ovlivňují volný čas matek

K výzkumnému šetření jsou využity následující deskriptivní a relační výzkumné otázky.

Deskriptivní výzkumné otázky:

1. Jaké je věková struktura a rodinný stav u respondentek?
2. Jakého nejvyššího vzdělání respondentky dosáhly?
3. Žijí respondentky s partnerem/manželem, samy, či s prarodiči a s kolika dětmi?
4. Jaké bytové zázemí mají respondentky?
5. Mají respondentky vymezen čas pro osobní volno?
6. Jak často mají respondentky možnost hlídání a komu dítě svěří?
7. Mají respondentky možnost trávit volný čas samy bez dítěte?
8. Věnují se respondentky ve volném čase jiným aktivitám než před narozením dítěte?
9. Plánují si a organizují si respondentky svůj volný čas?
10. Jakým činnostem se věnují respondentky ve volném čase?
11. Jaké jsou limity volného času respondentek?
12. Jakým aktivitám by daly respondentky ve volném čase přednost, pokud by nebyly limitovány?
13. Využívají respondentky volný čas efektivním způsobem a k osobní spokojenosti?
14. Věnují se respondentky ve volném čase aktivitě, která může ovlivnit jejich budoucí pracovní možnosti?
15. Jaké zájmy by ve volném čase respondentky ideálně praktikovaly?

Relační výzkumné otázky:

1. Má typ soužití (s partnerem/manželem, sama, s pra/rodiči) vliv na délku volného času matek na rodičovské dovolené?
2. Má věk matky vliv na změnu ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte?
3. Závisí plánování volného času matek na rodičovské dovolené na stupni vzdělání?
4. Má plánování volného času vliv na osobní spokojenost s volným časem?
5. Má plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené vliv na subjektivně efektivní využívání jejich volného času?

Hypotézy věcné:

H-1 Život ve společné domácnosti s nejbližšími má vliv na délku volného času matek na rodičovské dovolené.

Tato hypotéza bude ověřována výzkumným šetřením pomocí dotazníku. Hypotéza H-1 bude potvrzena za předpokladu, že existuje statisticky významný vliv typu soužití na délku volného času matek na rodičovské dovolené.

H-2 Starší matky častěji pozorují rozdíl mezi volnočasovými aktivitami před a po narození dítěte.

Tato hypotéza bude ověřována výzkumným šetřením pomocí dotazníku. Hypotéza H-2 bude potvrzena za předpokladu, že věk matek má vliv na změnu ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte.

H-3 Matky se základním vzděláním či matky vyučené si neplánují volný čas.

Tato hypotéza bude ověřována výzkumným šetřením pomocí dotazníku. Hypotéza H-3 bude potvrzena za předpokladu, že existuje statisticky významná spojitost mezi plánováním a organizací volného času matek na rodičovské dovolené a jejich nejvyšším dosaženým stupněm vzdělání.

H-4 Matky na rodičovské dovolené, které si plánují a organizují svůj volný čas, jsou se svým volným časem spokojenější.

Tato hypotéza bude ověřována výzkumným šetřením pomocí dotazníku. Hypotéza H-4 bude potvrzena za předpokladu, že existuje souvislost s osobní spokojeností s volným časem a organizací volného času matek na rodičovské dovolené.

H-5 Plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené má vliv na jeho subjektivně efektivní využívání.

Tato hypotéza bude ověřována výzkumným šetřením pomocí dotazníku. Hypotéza H-5 bude potvrzena za předpokladu, že subjektivní efektivita využití volného času matek na rodičovské dovolené závisí na jeho plánování a organizaci.

4.2 Metoda výzkumného šetření

Pro kvalitativní výzkum byla zvolena metoda dotazníku. Dotazník je soustava předem formulovaných otázek, které jsou pečlivě promyšleny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně či elektronicky. Základní nevýhodou je to, že dotazník nezjišťuje to, jací respondenti opravdu jsou, nýbrž jen to, jak sami sebe vidí nebo chtějí, aby byli viděni. Proto mají data získaná dotazníkem vždy jen podmíněnou platnost vyžadující obezřetnou interpretaci pro odlišení objektivního zjištění od subjektivních soudů. Naopak výhodou dotazníku je rychlé a ekonomické shromažďování dat od velkého počtu respondentů (Chráska, 2007, s. 163-164).

Dotazník obsahuje 19 uzavřených nebo polouzavřených otázek, z nichž jsou čtyři dichotomické a ostatní polytomické a dále jednu otevřenou otázku. Výhodou otevřených otázek je, že neomezují respondenta, nevnučují žádnou volbu a často jsou zdrojem nových informací, které nelze získat uzavřenými otázkami (Gavora, 2000, s. 104). Prvních sedm otázek se dotazuje na faktografické sociodemografické údaje. Všechny dotazníky byly předány osobně a respondentky byly osobně informovány a požádány o vyplnění buď ihned, nebo do daného termínu, kdy byly opět osobně vyzvednuty.

Dotazníky byly následně vyhodnocovány s využitím tabulkového procesoru MS Excel pro uchování a následné zpracování dat v elektronické podobě. Stejný program byl také využit k analýze výsledků a byly zde tvořeny tabulky, grafy a bylo provedeno statistické zpracování.

4.3 Výběr vzorku do výzkumného šetření

Výzkumný vzorek se skládá z respondentek vybraných na základě záměrného výběru. Ten se uskutečnil na základě dvou relevantních znaků základního souboru - matka na rodičovské dovolené a bydliště ve Zlíně a okolí. Výzkumné šetření proběhlo ve městech Zlín, Slušovice a přilehlých obcích. Dotazníky byly distribuovány osobně matkám v klubech maminek, farních klubech, volnočasových zařízeních pro matky s dětmi, zaměstnankyním v Krajské nemocnici Tomáše Bati ve Zlíně v rámci nemocničních oddělení a lékárny, kamarádkám a spolužačkám ze studií v počtu 190. návratnost dotazníků byla stoprocentní. Osobní přítomnost tazatele přináší respondentům pravděpodobně nejnižší kognitivní zatížení, jelikož po něm vyžaduje pouze základní jazykovou kompetenci, tazatel může navíc otázku dovysvětlit a celkově přítomnost tazatele zvyšuje úspěch dotazování (Hendl, Remr, 2017, s. 147).

5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

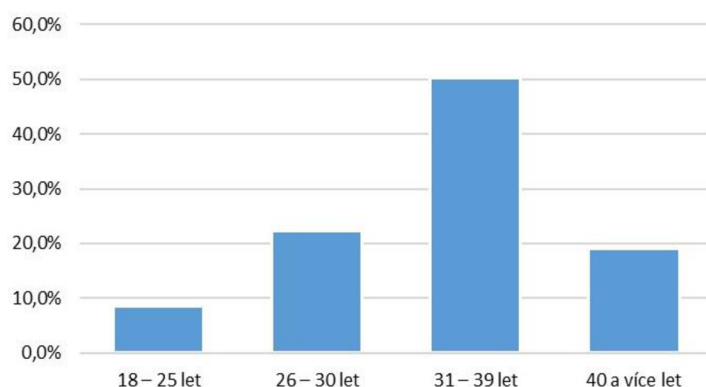
V následující kapitole jsou uvedeny všechny dosažené výsledky. Výzkumná strategie, dílčí cíle, deskriptivní a relační výzkumné otázky a metoda sběru dat je uvedena v předchozí kapitole. Polostrukturovaný anonymní dotazník byl vyplněn 190 respondentkami. Žádný dotazník nemusel být vyřazen.

Deskriptivní výzkumná otázka 1

Jaká je věková struktura a rodinný stav u respondentek?

Výzkumného šetření se celkově zúčastnilo 190 matek na rodičovské dovolené ze Zlína a okolí, z nichž ve věku 18 - 25 let bylo 16 matek (9 %), ve věk 26–30 let jich bylo 42 matek (22 %), věku 31–39 let dosahovalo 95 matek (50 %), 40 a více let mělo 36 matek (19 %) (Obr. 1).

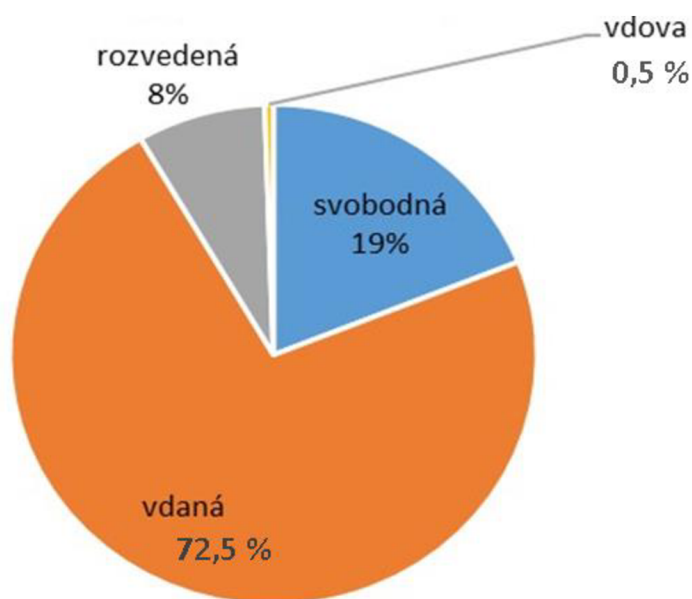
Obr. 1 Jaký je Váš věk?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Většina respondentek je vdaná, jedná se o 72,5 % (138) žen, méně než pětina matek je svobodných (19 %), rozvedených žen je pouze 8 % a jedna žena je ovdovělá (0,5 %) (Obr. 2).

Obr. 2 Jaký je Váš rodinný stav?

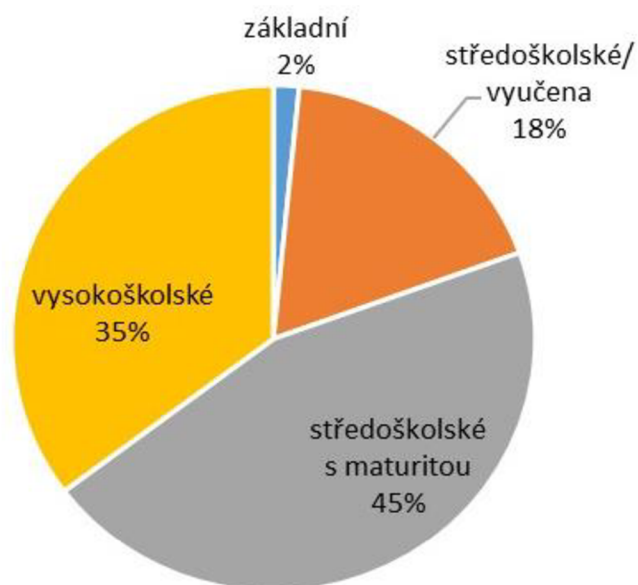
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 2

Jakého nejvyššího vzdělání respondentky dosáhly?

Ve zkoumaném souboru bylo v otázce č. 3 v dotazníku zjištěno, že ze zkoumaného souboru dosáhlo nejvíce matek (45,3 %) na středoškolského vzdělání s maturitou, 35,3 % matek má vysokoškolské vzdělání, 17,9 % matek má středoškolské vzdělání nebo je vyučena, 1,6 % matek má základní vzdělání (Obr. 3).

Obr. 3 Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

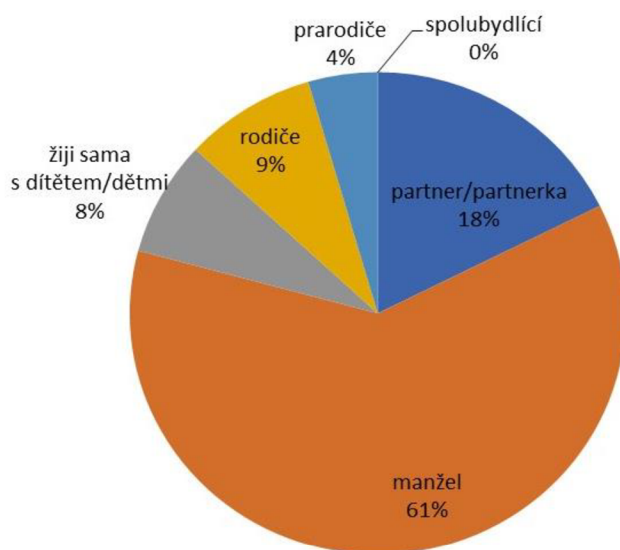
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 3

Žijí respondenty s partnerem/manželem, samy, či s prarodiči a s kolika dětmi?

Více než polovina respondentek (61 %) uvádí, že žije ve společné domácnosti s manželem, což je o méně, než je počet ve skupině vdaných žen (72,5 %). S partnerem (či partnerkou) bydlí 18 % žen, s rodiči 9 % žen, jako žijící sama s dítětem/děťmi se popisuje 8 % žen, s prarodiči žije 4 % žen a do kategorie spolubydlící se neřadí žádná respondentka (Obr. 4).

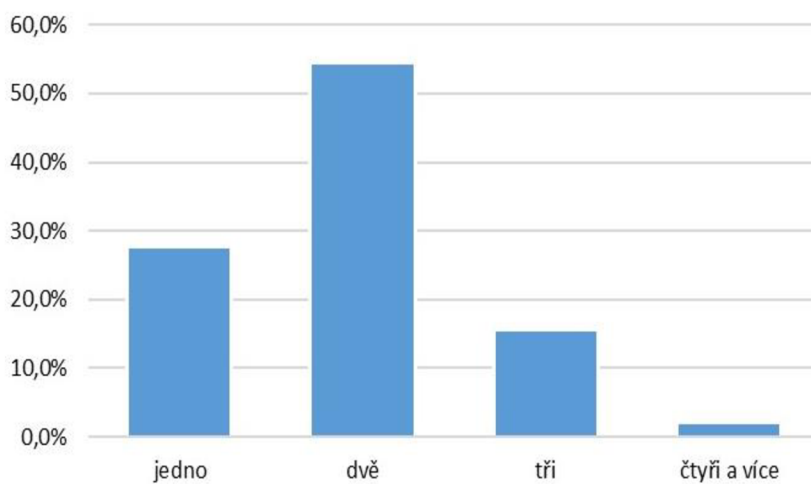
Obr. 4 Žijete ve společné domácnosti s někým?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Z tohoto souboru respondentek má 54,5 % matek dvě děti, 27,7 % matek má jedno dítě, 15,7 % matek má tři děti a 2,1 % matek má 4 nebo více dětí (Obr. 5).

Obr. 5 Kolik máte dětí?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

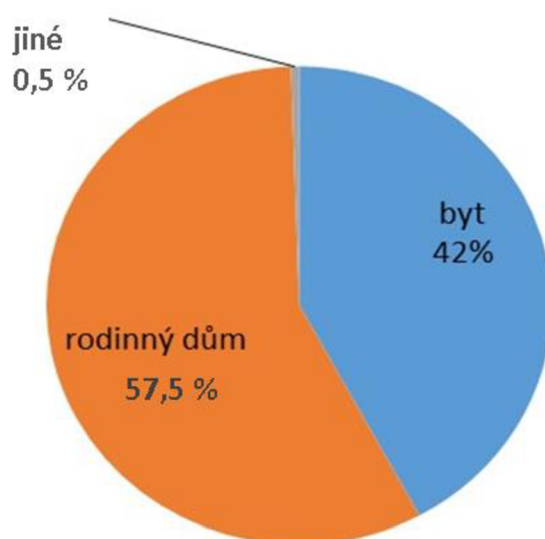

Deskriptivní výzkumná otázka 4

Jaké bytové zázemí mají respondentky?

Více než polovina (57,5 %) žen žije v rodinném domě. Ostatní respondentky (42,0 %) žijí v bytě (Obr. 6). Pouze jedna žena (0,5 %) uvedla možnost, že žije „jinde,“ a tuto odpověď specifikovala jako nájemní byt.

Obr. 6 Kde bydlíte?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Dále respondentky odpovídaly na otázku, v jakém typu obce bydlí. Bylo zjištěno, že dvě třetiny, tj. 67 % žen, žije ve městě a ostatní (33 %) matky žijí na vesnici neboli v obci do 1000 obyvatel (Obr. 7).

Obr. 7 V jakém typu obce bydlíte?

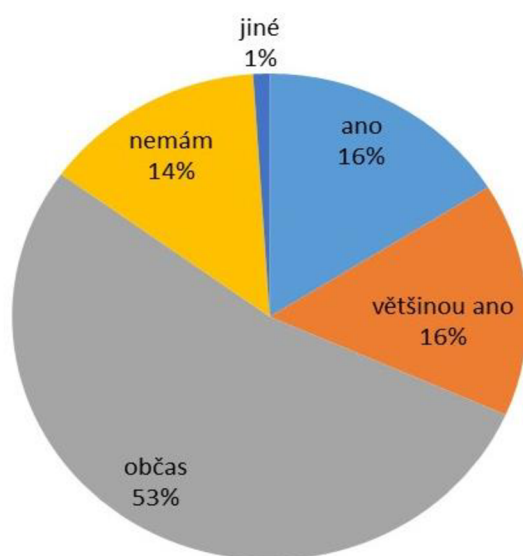
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 5

Mají respondentky vymezen čas pro osobní volno?

V otázce č. 8 se doptáváme žen, jestli mají volný čas samy pro sebe. Více než polovina žen, tj. 53 % se vyjádřila, že volný čas pro sebe mají občas, 16 % odpovědělo, že ano, dalších 16 % se vyjádřilo, že většinou ano, 14 % žen nemá volný čas, pouhé 1 % odpovědělo jiné, jedna respondentka specifikovala slovy „když si ho cíleně zařídím“ (Obr. 8). Celkem tedy 85 % odpovídajících žen označuje, že má, nebo alespoň občas má volný čas.

Obr. 8 Máte volný čas (VČ) sama pro sebe?

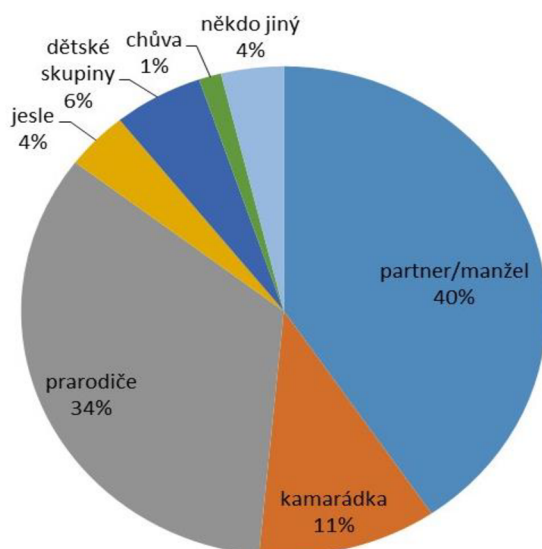
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 6

Jak často mají respondentky možnost hlídání a komu dítě svěří?

Jedna z možností, jak trávit volný čas, je trávit ho bez dětí. V dotazníku odpovědělo 40 % respondentek, že svěří své dítě či děti na hlídání manželovi, celá jedna třetina odpovídajících (34 %) využije pomoc prarodičů, 11 % matek využije pro hlídání dětí kamarádky, pouze 6 % žen využívá dětskou skupinu, asi čtyři procenta matek využívají jesle a stejné množství respondentek svěří dítě či děti na hlídání někomu jinému – jiní členové rodiny (sestra, starší syn, neteř), školka či se „pohlídají sami.“ Nejméně využívanou možností (1 %) pro hlídání dětí bylo zaměstnání profesionální chůvy (Obr. 9).

Obr. 9 Které osobě/instituci svěříte své dítě na hlídání?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Co se týká frekvence hlídání dětí, více než jedna třetina dotazovaných (38 %) si nechává děti hlídat alespoň jedenkrát za 14 dní, přesně jedna třetina (34 %) matek využívá možnost hlídání dětí dvakrát až třikrát týdně a dokonce 16 % respondentek využívá hlídání dětí denně (Obr. 10). Naopak více než deset procent (12 %) dotazovaných matek nemá vůbec možnost hlídání.

Obr. 10 Jak často máte možnost hlídání dětí?

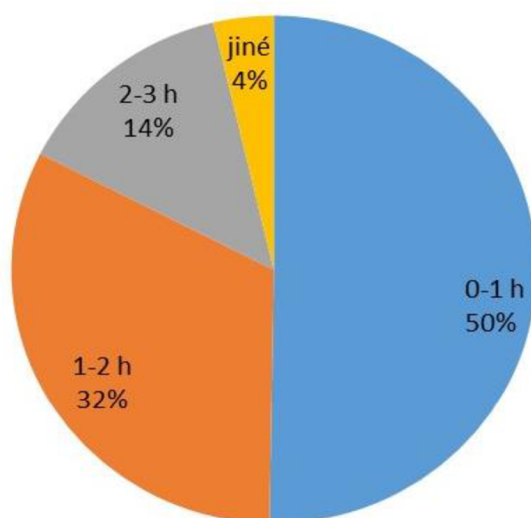
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 7

Mají respondentky možnost trávit volný čas samy bez dítěte?

Téměř třetina (32 %) respondentek má 1-2 h denně pro sebe a téměř 14 % uvádí, že má pro sebe dokonce 2-3 h denně (Obr. 11). Pravděpodobně ještě více času uvádí pouhých sedm respondentek, které uvádí možnost jiné. Ovšem polovina (50 %) dotazovaných uvádí, že má denně pro sebe pouze jednu hodinu či méně nebo dokonce žádný. Pouze 4 % dotazovaných žen hodnotí, že nemá volný čas či situaci hodnotí jinak.

Obr. 11 Kolik hodin denně máte VČ sama pro sebe?

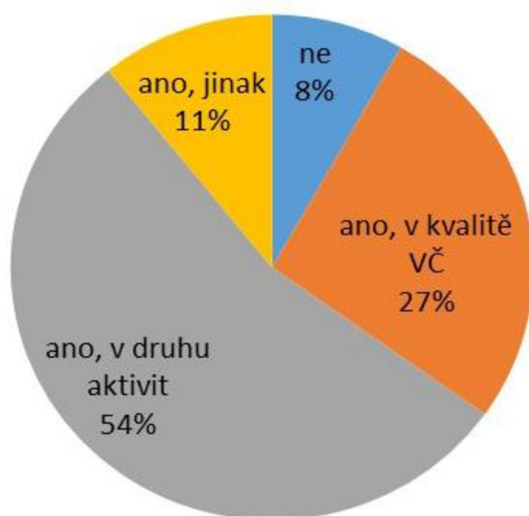
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 8

Věnují se respondentky ve volném čase jiným aktivitám než před narozením dítěte?

Při analýze výsledků, zda ženy na rodičovské dovolené spatřují rozdíl v tom, jakým způsobem trávily VČ před narozením dítěte a nyní bylo zjištěno (Obr. 12), že více než polovina respondentek (54 %) rozdíl zaznamenala, a to především v druhu vykonávaných aktivit. Dalších 27 % respondentek odpovědělo, že rozdíl vnímají také, ale spíše v kvalitě trávení VČ, 11 % matek rozdíl vnímá, ale jinak. V rozšířených odpovědích byly zaznamenány nejčastěji zmínky o nedostatku času, změně organizace času a podřízení se dítěti, avšak objevilo se i několik odpovědí ve smyslu vděčnosti za jakýkoliv VČ a jeho intenzivního a efektivního prožívání. Pouze 8 % žen odpovědělo, že změnu v trávení VČ před narozením, a po narození dítěte nevnímají vůbec.

Obr. 12 Vnímáte rozdíl v trávení VČ před narozením dítěte a nyní?

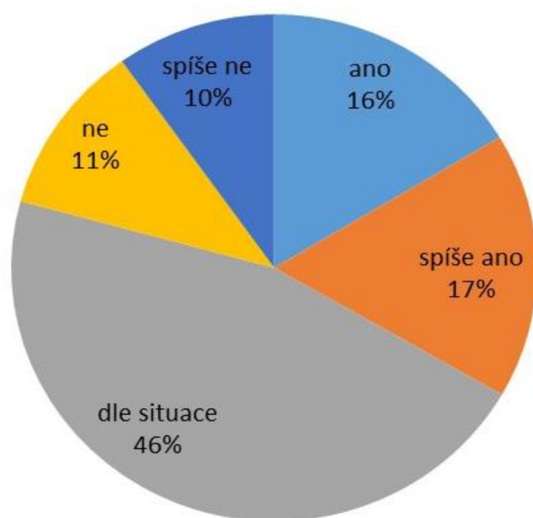
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 9

Plánují si a organizují si respondentky svůj volný čas?

Dotazováním se, zdali si ženy svůj VČ na rodičovské dovolené plánují a organizují, byla možnost z nabízených odpovědí: dle situace, spíše ano, ano, ne, spíše ne. Z výzkumného šetření volila možnost odpovědi „dle situace“ 46 % žen, „spíše ano“ vnímá 17 % matek, téměř stejně 16 % žen odpovědělo „ano“. Možnosti odpovědi „ne“ využilo 11 % žen, a nejméně tj. 10 % respondentek zodpovědělo „spíše ne“ (Obr. 13).

Obr. 13 Plánujete a organizujete si svůj VČ na rodičovské dovolené?

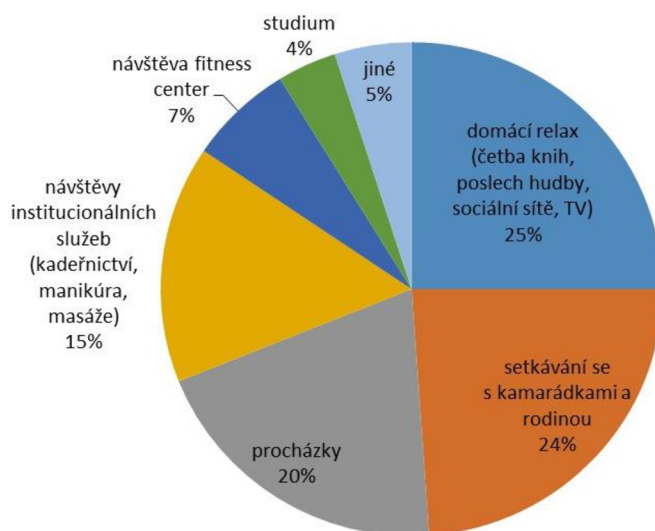
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 10

Jakým činnostem se věnují respondentky ve volném čase?

Při zjišťování činností, kterým dávají ženy na rodičovské dovolené ve svém VČ bylo zjištěno, že 25 % respondentek dává přednost domácímu relaxu, a to zejména četbě knih, poslechu hudby, sociálním sítím, nebo televizi (Obr. 14). Přibližně stejně, tj. 24 % respondentek se ve VČ setkávají s kamarádkami nebo s rodinou. Procházky preferuje ve svém VČ 20 % dotázaných, služby jako je například kadeřnice, manikúra, masáže upřednostňuje 15 % z dotázaných, návštěvě fitness center dává přednost pouze 7 %, do kategorie „jiné“ se řadí 5 % a nejméně dotázaných (4 %) se ve svém VČ věnuje studiu.

Obr. 14 Jaké činnosti praktikujete ve VČ?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

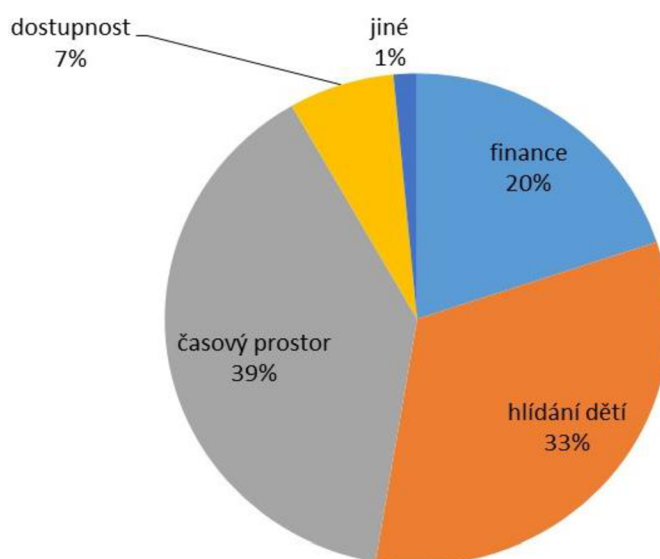
Deskriptivní výzkumná otázka 11

Jaké jsou limity volného času respondentek?

Celkem 39 % respondentek se vyjádřilo k otázce omezení jejich volného času tak, že jsou limitovány časovým prostorem, 33 % matek je limitováno hlídáním dětí, 20 % žen uvedlo, že jsou omezeny nedostatkem financí, 7 % žen limituje špatná místní dostupnost a 1 % respondentek odpovědělo na tuto otázku „jiné“ (Obr. 15). K poslední kategorii byly respondentkami nastíněny následující důvody: zapomínání na sebe, upřednostňování před sebou, manžel, zdraví dětí, nabídka. Jedna žena vysvětlila, že není limitována žádným faktorem.

Obr. 15 Jaké limity ovlivňují výběr aktivity Vašeho VČ?

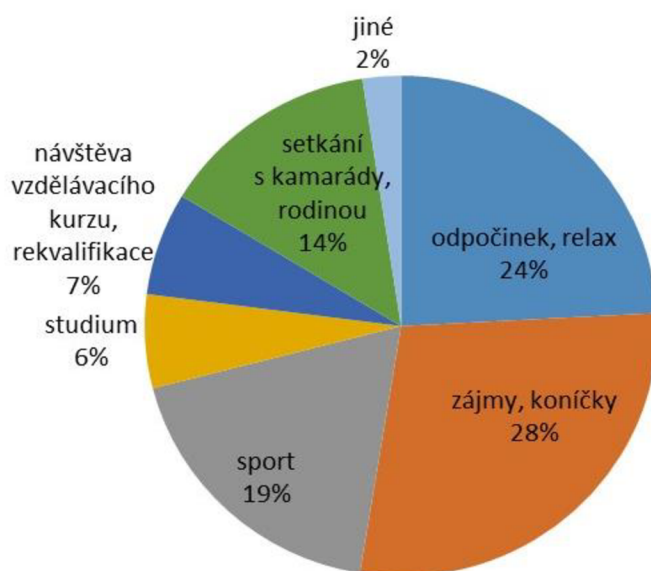
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 12

Jakým aktivitám by daly respondentky ve volném čase přednost, pokud by nebyly limitovány?

Analýzou dotazníku bylo zjištěno, že bez limitů by se ve VČ věnovalo 28 % žen zájmům a koníčkům, o něco méně, což je 24 % žen by upřednostnilo odpočinek a relax, 19 % by ve VČ sportovalo, 14 % by se věnovalo setkáváním se s kamarády a rodinou, 7 % žen by se věnovalo vzdělávání v podobě vzdělávacích kurzů nebo rekvalifikací. Podobný počet respondentek, tj. 6 % žen by se ve VČ věnovalo studiu, nejméně tj. 2 % uvedlo „jiné“ (Obr. 16). V poslední kategorii byly odpovědi upřesněny následovně: jezdila bych na kole, 5x ročně dovolená, cestování, dobrovolnictví v zahraničí. Jedna žena odpověděla, že není limitována. Z výsledků této a předchozích otázek vyplývá, že vzdělávání (kurzy, studium) by se bez limitů chtělo věnovat 13 % žen, kdežto dle Obrázku 14 se této činnosti reálně věnují pouze 4 % matek. Je možné vyvodit závěr, že bez působení omezujících faktorů by se vzdělávání věnovalo třikrát více matek na rodičovské dovolené.

Obr. 16 Co byste upřednostnila při trávení VČ, kdybyste nebyla limitována?

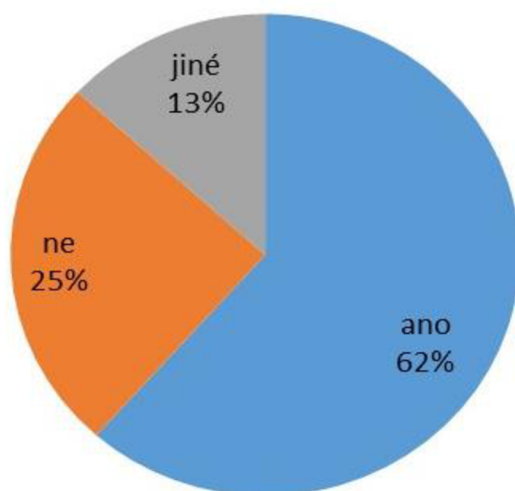
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 13

Využívají respondentky volný čas efektivním způsobem a k osobní spokojenosti?

Při dotazování se na efektivnost využití VČ odpovědělo 62 %, tj. více než polovina dotázaných, že svůj VČ vnímají jako využitý efektivním způsobem, 25 % žen uvedlo, že VČ efektivním způsobem netráví, zbylých 13 % uvedlo „jiné“ (Obr. 17).

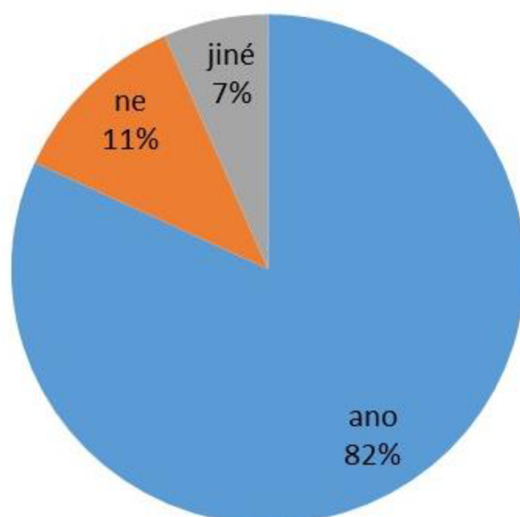
Obr. 17 Využíváte VČ efektivním způsobem?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Otázka *Přináší Vám VČ osobní spokojenost* byla 82 % dotázaných zodpovězena „ano“, 11 % respondentek uvedlo odpověď „ne“ a dalších 7 % žen zvolilo odpověď „jiné“ (Obr. 18). Některé z nich tuto neurčitou odpověď specifikovaly: chtělo by to nafouknout den, záleží na zvolené činnosti, jak kdy, více volného času, vždy dle aktivity, svobodu.

Obr. 18 Přináší Vám VČ osobní spokojenost?

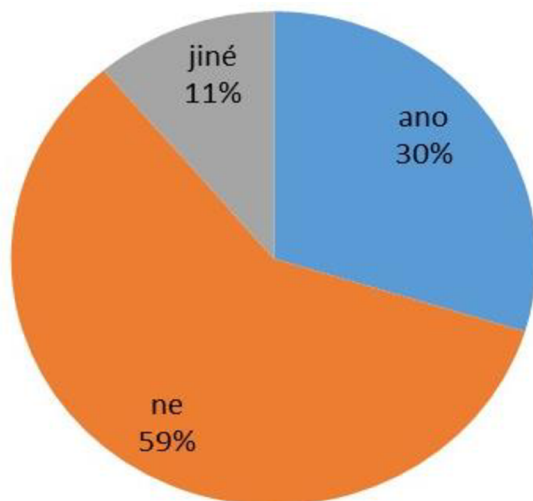
Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 14

Věnují se respondentky ve volném čase aktivitě, která může ovlivnit jejich budoucí pracovní možnosti?

Více než polovina 59 % respondentek nespatřuje ve volnočasových aktivitách perspektivu pro rozvoj osobního života, zhruba jedna desetina (11 %) se nepřiklonila ani k jedné straně, a necelá třetina (30 %) si uvědomuje význam činností vykonávaných ve VČ pro svůj budoucí život (Obr. 19). Ty ženy, které odpověděly ano, spatřují nejvíce přínos pro budoucnost ve vzdělávání a pohybu, obě kategorie obsahují přes jednu třetinu odpovědí, ostatní odpovědi se dají přiřadit rovnoměrně k minoritním skupinám – hobby, sociální kontakt či blaho rodiny.

Obr. 19 Provozujete ve VČ činnost, která je perspektivní pro Váš budoucí život?

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Deskriptivní výzkumná otázka 15

Jaké zájmy by ve volném čase respondentky ideálně praktikovaly?

Otázka č. 20 byla otevřená (Jakou máte představu o ideálním trávení volného času?). Zaznamenané odpovědi byly analyzovány a seskupeny do kategorií – odpočinek, pohyb, dělat co chci, sociální kontakt, koníčky, vzdělávání, kultura. Zde se nejčastěji objevovala odpověď ze skupiny odpočinku – klid, ticho, wellness, čas sama pro sebe, péče o tělo, prázdný byt, meditace, bez dětí či s knihou (47x), dále na druhém místě to byl sport, procházky, aktivní odpočinek, cestování (26x), třetí, nejvíce početně zastoupenou skupinou byla možnost mít volbu trávit volný čas dle svých představ (22x), dále méně zastoupené byla uvedena touha po sociálním kontaktu s přáteli, známými, rodinou (9x) věnování se svým koníčkům (5x), vzdělávání se (4x), kultura (2x). Tři respondentky se vyjádřily, že jsou spokojené s náplní svého volného času nebo ho dokonce považují za ideální. Ostatní odpovědi byly neurčité nebo nebyla otázka vyplněna vůbec.

Další část výsledků se zabývá hledáním vztahu mezi kategoriálními proměnnými. V kapitole 4.1 byly stanoveny relační výzkumné otázky, které zkoumají vztahy mezi dvěma proměnnými. Pro interpretaci relačních výzkumných otázek byly využity kontingenční tabulky, formulovány nulové a alternativní hypotézy. V práci jsou definovány čtyři problémy, k nimž je přiřazena věcná hypotéza H , statistické hypotézy – nulová (H_0) a alternativní (H_A), které byly analyzovány

na hladině významnosti 0,05. Chí-kvadrát je statistická neparametrická metoda testující existenci prokazatelného vztahu mezi dvěma kategoriálními proměnnými. Z pozorovaných četností byly vypočteny očekávané četnosti a následně také hodnota testového kritéria chí-kvadrát v rámci testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku dle rovnice (Obr. 20):

Obr. 20 Rovnice testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{\left(n_{ij} - \frac{n_{i.} \cdot n_{.j}}{n}\right)^2}{\frac{n_{i.} \cdot n_{.j}}{n}}$$

Zdroj: upraveno dle Stevens (2009, s. 463).

kde n_{ij} je počet subjektů, u nichž nastala situace, že náhodná veličina X je rovna hodnotě i a náhodná veličina Y je rovna hodnotě j . Dále definujme tzv. marginální četnosti příslušné i -té variantě veličiny X , respektive j -té variantě veličiny Y . Nulovou hypotézu o nezávislosti X a Y zamítáme na hladině významnosti α , když hodnota testové statistiky χ^2 přesáhne příslušný $100(1 - \alpha)\%$ kvantil rozdělení χ^2 (Stevens, 2009 s. 463 – 471, Chráska, 2007 s. 77 – 78).

Omezení použití tohoto testu je v případě, kdy ve více než 20 % polí kontingenční tabulky jsou očekávané četnosti menší než 5 a současně v případě, že v některém poli je očekávaná četnost menší než 1 (Chráska, 2007, s. 77). Vypočítaná hodnota χ^2 je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou. Pro posouzení vypočítané hodnoty je nezbytné určit počet stupňů volnosti tabulky. Pro výpočet této hodnoty existuje vztah daný rovnicí (Obr. 21):

Obr. 21 Rovnice určení počtu stupňů volnosti

$$f = (r - 1) \cdot (s - 1)$$

Zdroj: Chráska (2007, s. 78)

kde f jsou stupně volnosti, r je počet řádků tabulky a s je počet sloupců tabulky.

Relační výzkumná otázka 1

Má typ soužití (s partnerem, sama, s pra/rodiči) vliv na délku volného času matek na rodičovské dovolené?

Věcná hypotéza H-1:

Život ve společné domácnosti s nejbližšími mám vliv na délku volného času matek na rodičovské dovolené.

Statistické hypotézy:

Nulová hypotéza H₀:

Délka volného času matek na rodičovské dovolené je nezávislá na typu jejich soužití.

Alternativní hypotéza H_A:

Existuje statisticky významný vliv typu soužití na délku volného času matek na rodičovské dovolené.

Data k této hypotéze byla získána z otázky č. 7, kde bylo zjišťováno, zda respondentka žije ve společné domácnosti s partnerem či manželem (odpovědi a+b), sama (odpovědi c) nebo s pra/rodiči (odpovědi d+e), odpověď f) spolubydlící nebyla označena ani v jednom dotazníku. Objevilo se několik vícenásobných odpovědí (varianty a+d, a+e, b+d, b+e), které byly eliminovány a započteny pouze do odpovědi soužití s pra/rodiči. Druhá část byla zjištěna v otázce č. 11, kde bylo dotazováno, kolik hodin volného času denně má matka na mateřské dovolené. Odpovědi c) 2-3 h, d) jiné byly sloučeny za předpokladu, že jiné znamená 3 a více hodin VČ sama pro sebe denně.

Tab. 1 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 1

	0-1 h	1-2 h	2 a více hodin	Σ
partner/manžel	81 (75,28)	46 (48,62)	22 (25,09)	149
pra/rodiče	10 (12,13)	8 (7,83)	6 (4,04)	24
sama	5 (8,59)	8 (5,55)	4 (2,86)	17
Σ	96	62	32	190

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Testové kritérium pro $\chi^2 = 5,318 < \chi^2_{0,05}(4) = 9,488$

Po porovnání hodnoty testového kritéria (5,318) a kritické hodnoty zjištěné z tabulek (9,488) pro 4 stupně volnosti na hladině významnosti 5 % bylo prokázáno, že testové kritérium je nižší

než kritická hodnota, proto nezamítáme nulovou hypotézu H_0 a alternativní hypotézu H_A zamítáme. Bylo prokázáno, že délka volného času matek na rodičovské dovolené nezávisí na typu jejich soužití. Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát byly získány z tabulky (Chráška, 2007, s. 248).

Relační výzkumná otázka 2

Má věk matky vliv na změnu ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte?

Věcná hypotéza H-2:

Starší matky častěji pozorují rozdíl mezi volnočasovými aktivitami před a po narození dítěte.

Statistické hypotézy:

Nulová hypotéza H_0 :

Věk matek nemá vliv na změnu ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte.

Alternativní hypotéza H_A :

Věk matek má vliv na změnu ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte.

Data k této hypotéze byla získána v dotazníku z otázky č. 1, kde byl zjišťován věk respondentek, a druhá část byla zjištěna v otázce č. 12. Ta se dotazuje na existenci změny ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte.

Odpověď ANO (souhrn odpovědí b) ano, v kvalitě volného času; c) ano, v druhu aktivit; d) ano. Jak?) – existuje změna v trávení volného času před a po narození dítěte.

Odpověď NE - neexistuje změna v trávení volného času před a po narození dítěte.

Tab. 2 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 2

	ANO	NE	Σ
věk do 30 let	51 (51,59)	7 (6,41)	58
k 30-39 let	86 (84,50)	9 (10,50)	95
věk nad 40 let	32 (32,91)	5 (4,09)	37
Σ	169	21	190

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Testové kritérium pro $\chi^2 = 0,529 < \chi^2_{0,05(2)} = 5,991$

Na základě toho, že hodnota testového kritéria (0,529) není vyšší než kritická hodnota (5,991), proto pro 2 stupně volnosti na hladině významnosti 5 % nezamítáme nulovou hypotézu H_0 a zamítáme alternativní hypotézu H_A . Nelze odmítnout nulovou hypotézu, což znamená, že věk matek pravděpodobně nemá vliv na změny ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte podle tohoto šetření.

Relační výzkumná otázka 3

Závisí plánování volného času matek na rodičovské dovolené na stupni vzdělání?

Věcná hypotéza H-3:

Matky se základním vzděláním či matky vyučené si neplánují volný čas.

Statistické hypotézy:

Nulová hypotéza H_0 :

Plánování volného času matek na rodičovské dovolené nezávisí na stupni vzdělání.

Alternativní hypotéza H_A :

Plánování volného času matek na rodičovské dovolené závisí na stupni vzdělání.

Data k této hypotéze byla získána z otázky č.3, kde bylo zjišťováno nejvyšší dosažené vzdělání respondentek a druhá část byla zjištěna v otázce č. 13. Ta se dotazuje na existenci plánování a organizace svého volného času.

Odpověď ANO (souhrn odpovědí a) ano b) spíše ano c) dle situace) – matka si plánuje svůj VČ.

Odpověď NE (souhrn odpovědí d) ne a e) spíše ne) – matka si neplánuje svůj VČ.

Tab. 3 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 3

	základní/vyučena	středoškolské	vysokoškolské	Σ
Plánování VČ – ano	27 (29,02)	70 (67,44)	52 (52,54)	149
Plánování VČ – ne	10 (7,98)	16 (18,55)	15 (14,46)	41
Σ	37	86	67	190

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Testové kritérium pro $\chi^2 = 1,124 < \chi^2_{0,05(2)} = 5,991$

Po porovnání hodnoty testového kritéria (1,124) a kritické hodnoty (5,991) zjištěné z tabulek pro 2 stupně volnosti na hladině významnosti 5 % bylo prokázáno, že testové kritérium je nižší

než kritická hodnota, proto nezamítáme nulovou hypotézu H_0 a zamítáme alternativní hypotézu H_A . Nelze odmítnout nulovou hypotézu, což znamená, že plánování VČ matek na rodičovské dovolené nezávisí na nejvyšším dosaženém stupni jejich vzdělání.

Relační výzkumná otázka 4

Má plánování volného času vliv na osobní spokojenost s volným časem?

Věcná hypotéza H-4:

Matky na rodičovské dovolené, které si plánují a organizují svůj volný čas, jsou se svým volným časem spokojenější.

Statistické hypotézy:

Nulová hypotéza H_0 :

Osobní spokojenost s volným časem je nezávislá na plánování a organizaci volného času matek na rodičovské dovolené.

Alternativní hypotéza H_A :

Osobní spokojenost s volným časem je závislá na plánování a organizaci volného času matek na rodičovské dovolené.

Data k této hypotéze byla získána z otázky č. 18, kde byla zjišťována osobní spokojenost s volným časem. Druhá část byla zjištěna v otázce č. 13, kde bylo zjišťováno plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené: ano (odpovědi a) ano; b) spíše ano c) dle situace), ne (odpovědi d) ne a e) spíše ne).

Tab. 4 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 4

	Osobní spokojenost s VČ			Σ
	ANO	NE	jiné	
Plánování VČ – ano	126 (118,40)	12 (21,03)	10 (8,57)	148
Plánování VČ – ne	26 (33,60)	15 (5,97)	1 (2,43)	42
Σ	152	27	11	190

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Testové kritérium pro $\chi^2 = 20,834 > \chi^2_{0,05(2)} = 5,991$

Po porovnání hodnoty testového kritéria (20,834) a kritické hodnoty (5,991) zjištěné z tabulek pro 2 stupně volnosti na hladině významnosti 5 % bylo prokázáno, že testové kritérium je výrazně

vyšší než kritická hodnota, proto zamítáme nulovou hypotézu H_0 a přijímáme alternativní hypotézu H_A . Na hladině významnosti 5 % tedy existuje dostatek průkazných dat k zamítnutí nulové hypotézy. Bylo prokázáno, že plánování a organizace svého volného času matky na rodičovské dovolené souvisí s osobní spokojeností s VČ.

Relační výzkumná otázka 5

Má plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené vliv na subjektivně efektivní využívání jejich volného času?

Věcná hypotéza H-5:

Plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené má vliv na jeho subjektivně efektivní využívání.

Statistické hypotézy:

Nulová hypotéza H_0 :

Efektivita využití volného času matek na rodičovské dovolené nezávisí na jeho plánování a organizaci.

Alternativní hypotéza H_A :

Subjektivní efektivita využití volného času matek na rodičovské dovolené závisí na jeho plánování a organizaci.

Data k této hypotéze byla získána z otázky č. 13, kde bylo zjišťováno plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené: ano (odpovědi a) ano; b) spíše ano c) dle situace), ne (odpovědi d) ne a e) spíše ne). Druhá část byla zjištěna v otázce č. 17, kde bylo dotazováno, zda je volný čas využíván subjektivně efektivním způsobem.

Tab. 5 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 5

	ANO	NE	jiné	Σ
organizace volného času – ano	97 (89,29)	30 (36,63)	18 (19,08)	145
organizace volného času – ne	20 (27,71)	18 (11,37)	7 (5,92)	48
Σ	117	48	25	190

Zdroj: vlastní výzkumné šetření.

Testové kritérium pro $\chi^2 = 8,138 > \chi^2_{0,05(2)} = 5,991$

Porovnáním hodnoty testového kritéria (8,138) a kritické hodnoty (5,991) zjištěné z tabulek pro 2 stupně volnosti na hladině významnosti 5 % bylo prokázáno, že testové kritérium je vyšší než kritická hodnota, proto lze nulovou hypotézu H_0 zamítnout a přijmout alternativní hypotézu H_A . Bylo získáno dostatek průkazných dat k tvrzení, že plánování/organizace volného času matek na rodičovské dovolené má statisticky významný vliv na jeho subjektivně efektivní využívání.

6 DISKUSE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této diplomové práci je představen kvantitativní výzkum mezi matkami na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí. Výsledky byly analyzovány na základě sesbíraných dotazníků pomocí deskriptivních a relačních výzkumných otázek (kapitola 4.1). Tato diskuze slouží k prezentaci uceleného souhrnu dat zasazených do souvislostí. Jako autorka práce jsem si vědoma faktu, že je tato práce limitována reduktivním způsobem sběru dat. Respondentky v tomto výzkumu byly z mikroregionu Zlínska a získané výsledky nemusí odpovídat realitě v celém Zlínském kraji či celé ČR. Dále jsem si vědoma toho, že metoda dotazníku použitá ke sběru dat mohla omezit schopnost provést komplexní vyhodnocení zjištění. Získané údaje by bylo vhodné objektivizovat pomocí dalších metod.

Ženy po naplnění jejich mateřské „povinnosti“ zaujímají nejen v rodině, ale i ve společnosti nové životní role. Přírůstek do rodiny dost zásadně ovlivňuje chod domácnosti, dítě vyžaduje neustálou péči a pozornost, kterou většinou dostává od matky. Ta si tento čas ukrajuje ze svého volného času a času pro sebe. Matky často trpí únavou, nevyspaním, nekonečností domácích prací a taky hlukem. Nedostatek volného času, touha po možnosti mít ho víc a vykonávat zvolené aktivity dle libosti nebo prostě jen tak být doma v klidu s knihou v ruce byly v této práci zaznamenány. Naopak, pokud už matky nějaký ten volný čas mají, přiznávají, že si ho váží a jsou velmi vděčné. Jedním z výsledků této práce je poukázání na důležitost plánování a organizace svého volného času. Jednoznačně byl prokázán vliv na jeho subjektivně efektivní využití a následně ústící k osobní spokojenosti se svým volným časem. Dokonce tři respondentky popsaly, že jejich volný čas je ideální. Níže jsou shrnuty a okomentovány jednotlivé závěry dílčích cílů.

První dílčí cíl této práce si kladl za úkol zjistit, jestli matky na rodičovské dovolené považují část dne za volný čas pro sebe. Z odpovědí respondentek vyplynulo, že více než polovina volný čas pro sebe má pouze občas, 32 % odpovědělo, že pro sebe volný čas mají většinou. Celkem 85 % dotázaných vnímá, že nějaký volný čas pro sebe mají. Výzkumným šetřením bylo však zjištěno, že právě polovina žen má pro sebe jen jednu hodinu nebo i méně či žádný volný čas denně.

Druhý dílčí cíl měl zjistit, jestli se změnil způsob trávení volného času u matek na rodičovské dovolené po narození dítěte. Více než polovina dotázaných žen uvedla, že změnu zaznamenaly, a to zejména v druhu volnočasových aktivit. Dalších více než čtvrtina žen se přiklání k názoru, že změna byla v míře kvality volného času. Výsledky této práce podporují tato stanoviska také tím,

že matky nejvíce prahnou po odpočinku, ať už pasivním či aktivním. Pouze necelá desetina respondentek žádnou změnu v trávení volného času před a po narození dítěte nepocítuje.

Třetí dílčí cíl měl zjistit, zdali matky na rodičovské dovolené považují volný čas za efektivně využitý. Téměř dvě třetiny respondentek považují svůj volný čas za efektivně využitý, naopak celá jedna čtvrtina žen svůj volný čas za efektivní nepovažuje. Necelá třetina dotázaných přikládá velký význam činnosti, kterou svůj volný čas tráví. Jedná se o perspektivní činnosti s vidinou využití pro budoucí život jako například studium či rekvalifikace. Celkem 59 % respondentek nepovažuje činnosti provozované ve volném čase za perspektivní pro svůj budoucí osobní či profesionální rozvoj.

Čtvrtý dílčí cíl se snažil hledat limitující faktory ovlivňující zejména nedostatek volného času matek na rodičovské dovolené. Bylo zjištěno, že největším omezujícím vlivem při výběru volnočasových aktivit je „hlídání dětí.“ Jako další omezující faktor byly identifikovány finanční prostředky a špatné dopravní spojení z vesnic do měst. Nejčastěji hlídají partneři či prarodiče, jiné možnosti jsou využívány velmi málo, což by pravděpodobně mohlo u některých matek problém nedostatku volného času vyřešit. Jedná se například o profesionální chůvy, které se dají najmout i jen na několik hodin.

Relační výzkumné otázky sledovaly vztahy mezi proměnnými. Bylo prokázáno, že délka volného času matek na rodičovské dovolené nezávisí na typu jejich soužití. Dále bylo zjištěno, že věk matek pravděpodobně nemá vliv na změny ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte. Dále bylo prokázáno, že stupeň vzdělání nesouvisí s tím, zda si matky na rodičovské dovolené plánují a organizují svůj volný čas či nikoli. Naopak zajímavým zjištěním bylo, že plánování a organizace volného času matek na rodičovské dovolené má statisticky významný vliv na jeho subjektivně efektivní využívání a následnou osobní spokojenost s využíváním volného času.

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jak matky na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí využívají svůj volný čas. Z výzkumu vyplynulo, že respondentky se základním vzděláním rozdíl v trávení volného času před a po narození dítěte nevnímají. Středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané respondentky většinou rozdíl spatřují, a to zejména v organizaci volného času. Zájmy a koníčky zůstávají zpravidla stejné, jako byly před narozením dítěte, ale matky jsou odkázány při hlídání dětí na pomoc partnera, prarodičů nebo kamarádky. Co se týká náplně volného času, nejčastěji dávají matky na rodičovské dovolené přednost domácím relaxu, četbě knih

či sportování. Vzdělávání a studiu se věnují pouze minimálně, a pokud ano, jedná se o rekvalifikační kurzy nebo lekce anglického jazyka. Další velmi oblíbenou činností při trávení volného času je návštěva fitness center, která může být pro řadu matek finančně náročná. Ženy žijící v menších obcích považují za limitující faktor dopravní dostupnost za volnočasovými aktivitami do většího města. Některé ženy svůj volný čas věnují péči o dítě, nákupům, nebo dohání nedokončené domácí práce.

V této diplomové práci bylo po analýze odpovědí výzkumného vzorku matek na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí zjištěno, že alespoň nějaký volný čas má až 85 % z nich. Prouzová (2022) uvádí velmi vysoký počet žen (sedm z deseti), které deklarují, že nemají žádný čas pro sebe. Diskrepance mezi uvedenými výsledky a závěry této práce je velmi pravděpodobně dána typem strategie u Prouzové (2022), která byla kvalitativní a zpracovávala rozhovory a dotazníky od deseti respondentek. Naproti tomu tato diplomová práce používá kvantitativní strategii s počtem respondentek 190. V této práci bylo zaznamenáno, že určitému druhu pohybu (návštěva fitness, procházky) se věnuje na 27 % dotazovaných matek na rodičovské dovolené. Tento údaj, zejména při akceptaci možnosti, že pod kategorií jiné (5 %) se také ukrývá nějaký druh pohybu), je v souladu s výsledky práce Čalkovské (2017), která uvádí, že sportu se věnuje 36 % respondentek – matek na rodičovské dovolené. Čalkovská (2017), v rámci svého kvantitativního výzkumu u podobně rozsáhlého výzkumného vzorku dále zjistila, že více než polovina dotazovaných žen na mateřské dovolené má pouze 2 hodiny a méně volného času týdně. To je ve výborné shodě s výsledky dosaženými v této práci, jelikož zde bylo popsáno, že 50,3 % dotazovaných matek na rodičovské dovolené má jednu hodinu volného času denně nebo i méně. Obdobného výsledku dosáhla i Zitová (2022), která svým kvantitativním výzkumem mezi 442 matkami na mateřské nebo rodičovské dovolené zjistila, že 64 % z nich má týdně méně než 4 h volného času.

Zhruba od poloviny 20. stol. v české společnosti docházelo ke značným proměnám vnímání mateřství díky masivnímu vstupu žen na trh práce a tradiční role ženy/matky se základním životním posláním v péči o děti a domácnost se tak již dlouhodobě postupně vytrácí (Pospíšil, 2022, s. 192 - 193). Velká část žen se snaží skloubit a udržet pracovní i společenskou roli současně tím, že se snaží nalézt vhodné strategie směřující k jeho dosažení. Mateřství je náročné období z časového hlediska, kdy ženě přináší především prožitky a osobní spokojenost (Vágnerová, 2000, s. 324-325). Volný čas je obecně vnímán jako čas nutný pro regeneraci sil od povinností a nutné

práce, kdy se svobodným způsobem rozhodujeme, jakými činnostmi se budeme zabývat (Pávková, 2002, s. 13). Matky na rodičovské dovolené často deklarují, že žádný volný čas nemají. Množství a kvalita volného času jsou měřitelné ukazatele sociální integrace a fyzického a duševního zdraví člověka (Passias a kol., 2017, s. 1005 - 1007). Z výzkumu této diplomové práce vyplynulo, že přestože drtivá většina matek na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí tvrdí, že nějaký volný čas má, současně platí, že zhruba polovina z nich má pro sebe jen jednu hodinu či méně volného času denně. Dále bylo zjištěno, že kromě odpočinku, který by měli matkám zajistit nejbližší, by se v ideálním případě chtěly věnovat sportovním aktivitám. Ve studované lokalitě by tedy bylo dobré podpořit matky na rodičovské dovolené například vytvořením hlídacího koutku ve sportovních centrech za zvýhodněnou cenu. Kraj či obce samotné by měly finančně podpořit rozvoj klubů pro matky s dětmi s hlídáním a umožnit matkám vyplnit čas odpočinkovými, sportovními či zábavními činnostmi.

Volný čas naplňují ženy na rodičovské dovolené různými způsoby. Z kvantitativního výzkumu provedenému mezi americkými ženami ve věku 18 - 54 let s alespoň jedním dítětem ve věku do 13 let vyplývá, že nikdy nevdané a rozvedené ženy tráví domácími pracemi až o hodinu méně než ženy vdané (Pepin a kol., 2018, s. 118). Některé ženy rády tráví svůj volný čas samy bez dítěte. Tento čas věnují osobnímu relaxu, sportování, vycházkám, nebo jej tráví se svými přáteli. Zejména u pracujících matek v USA byl prokázán výrazný pozitivní vliv pravidelného sportování na fyzické i psychické zdraví (Limbers a kol., 2020, s. 7). Také u matek samoživitelek má intenzivní pohybová aktivita kladný vliv na celkový stav, jelikož míra pohybu pozitivně koreluje s vyšší úrovní sebehodnocení a plánování volného času (Dlugonski, Motl, 2014, s. 638 - 639). Na druhou stranu existuje i skupina matek, která si svůj volný čas užívá s dítětem a partnerem či manželem. Stupeň vzdělání má zásadní vliv na výběr volnočasových aktivit, a bylo kvantitativním výzkumem prokázáno, že ženy s nižším stupněm vzdělání tráví ve volném čase významně více času sedavými aktivitami než matky s vyšším stupněm vzdělání (Pepin a kol., 2018, s. 114). Matky žijící na vesnici ve společném domě s partnerem a prarodiči mají lepší možnost hlídání dětí, což bylo prokázáno i v této práci. Ve srovnání s nimi jsou ve velké nevýhodě matky samoživitelky, které nejvíce ovlivňují omezené možnosti hlídání a nedostatek financí. Již dříve bylo jednoznačně prokázáno, že spokojenost žen samoživitelek, vzhledem k nedostatku volného času, je významně menší, než u matek vdaných či žijících v partnerství (Le, Miller, 2013, s. 72 - 76).

ZÁVĚR

Volný čas je dle jedné z výše uvedených definic časem, se kterým můžeme zacházet dle svého uvážení a na základě svých zájmů. Žena po porodu, v nové roli matky na rodičovské dovolené se s takovým časem často nepotkává. Potřebuje silnou sociální oporu ve svých nejbližších a řádný odpočinek, aby mohla čerpat sílu pro adaptaci na svou novou životní roli.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak matky na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí využívají svůj volný čas, případně kolik jej mají skutečně pro sebe. Tento cíl byl pomocí informací v teoretické části a podporou dílčích cílů v empirické části naplněn.

Teoretická část byla zaměřena na definice a vymezení pojmu volného času, rodiny, a dalších aspektů úzce souvisejících s danou problematikou. Empirická část diplomové práce byla realizována formou kvantitativního výzkumu metodou strukturovaného dotazníku. Výzkumný vzorek byly matky na rodičovské dovolené. Výzkumné šetření bylo vedeno pomocí deskriptivních a relačních výzkumných otázek.

Z výzkumu vyplynulo, že volný čas pro sebe si matky najdou, ale vše je ovlivněno determinanty. Mezi hlavní determinanty patří čas, který matkám zbude po splnění všech rodičovských povinností. Mezi další determinanty ovlivňující volný čas matek patří hlídání dětí, finanční prostředky, nebo místní dostupnost. Množství a kvalita volného času ovlivňují sociální integraci a zdraví jednotlivce. Ve volném čase matky na rodičovské dovolené preferují relaxaci a sport, jiné tráví čas s dětmi či partnery. Důležitým faktorem je i soužití s partnerem/manželem a/či prarodiči, zejména u rodin žijících na vesnici. Existenci limitů také potvrzuje fakt, že vzdělávání se reálně věnuje třikrát méně žen na rodičovské dovolené než v případě, že by je neomezovaly žádné faktory.

Pokud byl položen dotaz na možnosti volnočasové aktivity bez jakéhokoli omezení, nejčastěji by se respondentky chtěly věnovat odpočinku a pohybu, dále koníčkům, sociálním kontaktům či vzdělávání. Pokud byla otázka formulována jinak, s použitím slova ideální, respondentky zareagovaly téměř dvojnásobným navýšením četnosti v kategorii odpočinek, snížením v ostatních výše zmíněných kategoriích a vznikem zcela nové kategorie, zhruba v pětině odpovědí, a to vyjádření touhy po možnosti rozhodovat o tom, jak naloží s volným časem. Z odpovědí na ideální trávení volného času tedy vyplynulo, že většina respondentek vyjádřila přání

po pasivním či aktivním odpočinku se silným aspektem na klid a ticho. Zajímavým výsledkem byla vyjádřená silná touha po možnosti ovládat svůj volný čas a mít ho víc.

Relační otázky testovaly vliv typu soužití, věku, vzdělání a plánování volného času na rodičovské dovolené. Výsledky ukázaly, že to, s kým matka sdílí domácnost, ať je to partner/manžel, prarodiče či dokonce žije sama jen s dítětem či dětmi nemá statisticky významný vliv na délku volného času matek. Změny ve volnočasových aktivitách před a po narození dítěte nejsou ovlivněny věkem matek na rodičovské dovolené. Vzdělání matek nesouvisí s plánováním a organizací jejich volného času. Avšak pečlivé plánování a organizace mají statisticky významný vliv na subjektivní efektivitu využití volného času matek.

Předložená diplomová práce se zabývala problematikou volného času matek na rodičovské dovolené ve Zlíně a okolí. Tyto ženy touží po volném čase, mít možnost jej samy ovládat, po možnostech si odpočinout a nabrat dech v jejich nové náročné životní roli matky. Tato práce popisuje podrobné a zajímavé informace, které by mohly být využity k podpoře žádoucích dostupných klubů a organizovaných volnočasových aktivit nejen ve městě Zlíně, ale též v menších přilehlých obcích. Tato zjištění by mohla přispět k širšímu náhledu a názoru naší populace na matky na rodičovské dovolené a volný čas.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BUCHER, Anton A., 2021. *Psychologie štěstí*. Přeložil Ivan RYŠAVÝ. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1737-4.

BURDOVÁ, Eva; SCHMIED, Zdeněk a ŽENÍŠKOVÁ, Marta, 2008. *Těhotenství, mateřská a rodičovská dovolená*. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-371-3.

ČALKOVSKÁ, Marie. *Volný čas u žen na rodičovské dovolené a syndrom vyhoření*. Olomouc, 2017. Dostupné z: https://theses.cz/id/5uu885/Diplomova_prace_Calkovska.pdf?lang=en. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí diplomové práce Irena Plevová.

ČÁP, Jan, 1997. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-534-3.

ČESKO. 2006. Zákon č. 262 ze dne 21. dubna 2006 zákoník práce. In Sbírnka zákonů České republiky, částka 84 s. 3146-3241. ISSN 1211-1244.

DLUGONSKI, Deirdre a MOTL, Robert W., 2014. Social cognitive correlates of physical activity among single mothers with young children. Online. *Psychology of Sport and Exercise*. Roč. 15, č. 6, s. 637-641. ISSN 14690292. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.07.007>. [cit. 2023-08-13].

DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido. ISBN 8085931796.

GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 8072031244.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina, 2003. *Pedagogika volného času*. Texty pro distanční studium. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7290-128-1.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena, 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 9788073675691.

HARWOOD, Kate; MCLEAN, Neil a DURKIN, Kevin, 2007. First-time mothers' expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences?

Online. *Developmental Psychology*. Roč. 43, č. 1, s. 1-12. ISSN 1939-0599. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.1>. [cit. 2023-08-11].

HAYS, Sharon, 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press. ISBN 978-0300066821.

HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 9788024711683.

HENDL, Jan a REMR, Jiří, 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 9788026211921.

HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

HRADEČNÁ, Marie, 1995. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-015-7.

CHOMOVÁ, Svetlana (ed.), 2009. *Volný čas - příležitost na rozvoj kreativity, inovací a vzdělávání*. Bratislava: Národné osvetové centrum. ISBN 9788071213130.

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 9788024713694.

KNOTOVÁ, Dana, 2011. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAMNÁ, Miloslava. *Průvodce zákony pro rodiče*. Praha: APERIO - Společnost pro zdravé rodičovství, 2019. ISBN 978-80-907136-2-8.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana, 1998. *Vývojová psychologie*. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 80-7169-195-x.

LE, Anh T. a MILLER, Paul W., 2013. Lone mothers' time allocations: choices and satisfactions. Online. *Australian Journal of Social Issues*. Roč. 48, č. 1, s. 57-82. ISSN 0157-6321. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.2013.tb00271.x>. [cit. 2023-09-23].

- LENHARDTOVÁ, Martina, 2015. *Kooperatívna edukácia detí a seniorov v rezidenčných zariadeniach*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 9788055515342.
- LIMBERS, Christine A; MCCOLLUM, Christina; YLITALO, Kelly R a HEBL, Mikki, 2020. Physical activity in working mothers: Running low impacts quality of life. Online. *Women's Health*. Roč. 16. ISSN 1745-5065. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1745506520929165>. [cit. 2023-07-15]
- MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil, 2004. *Cesty pedagogického výzkumu*. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. Brno: Paido. ISBN 8073150786.
- MASARIKOVÁ, Anna a MASARIK, Pavol, 2002. *Výbrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Vyd. 2. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. ISBN 80-968735-0-4.
- MASOPUSTOVÁ, Zuzana; DAŇSOVÁ, Petra a LACINOVÁ, Lenka, 2018. *Jak to mají mámy: psychologický výzkum mateřství*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 9788021091696.
- MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte. Pro rodiče*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-24-9.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788073675028.
- MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana (ed.), 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 807367002X.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 9788024633367.
- MIHELIC, Mandy; FILUS, Ania a MORAWASKA, Alina, 2016. Correlates of Prenatal Parenting Expectations in new Mothers: Is Better Self-Efficacy a Potential Target for Preventing Postnatal

Adjustment Difficulties? Online. *Prevention Science*. Roč. 17, č. 8, s. 949-959. ISSN 1389-4986. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0682-z>. [cit. 2023-09-06].

MLČOCH, Lubomír, 2014. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024623238.

MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Základy sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 8086429059.

MPSV, 2023. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>. [cit. 2023-11-23].

NAKONEČNÝ, Milan, 2020. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. ISBN 978-80-7553-842-0.

PASSIAS, Emily J.; SAYER, Liana a PEPIN, Joanna R., 2017. Who Experiences Leisure Deficits? Mothers' Marital Status and Leisure Time. Online. *Journal of Marriage and Family*. Roč. 79, č. 4, s. 1001-1022. ISSN 00222445. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/jomf.12365>. [cit. 2023-08-01].

PÁVKOVÁ, Jiřina, 2002. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 8071787116.

PEPIN, Joanna R.; SAYER, Liana C. a CASPER, Lynne M., 2018. Marital Status and Mothers' Time Use: Childcare, Housework, Leisure, and Sleep. Online. *Demography*. 2018-02-08, roč. 55, č. 1, s. 107-133. ISSN 0070-3370. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0647-x>. [cit. 2023-05-22].

POSPÍŠIL, Jiří, 2022. *Hodnoty a volný čas*. Online. Křížkovského 8, 771 47 Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-6236-3. Dostupné z: <https://doi.org/10.5507/cmtf.22.24462363>. [cit. 2023-11-28].

PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3470-5.

PROUZOVÁ, Miloslava. *Volný čas matek na rodičovské dovolené a jejich následný nástup na trh práce*. Brno, 2022. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/htx9b/DP_Brno_GS2_zk_obsahu-Odevzdani.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí diplomové práce Petr Ptáček.

- PRŮCHA, Jan a VETEŠKA, Jaroslav, 2012. *Andragogický slovník*. Praha: Grada. ISBN 9788024739601.
- PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří, 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.
- PŘIB, Jan, 2003. *Mateřská a rodičovská dovolená*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. Osobní a rodinné finance. ISBN 80-247-0675-x.
- SIRGY, M. Joseph; UYSAL, Muzzader a KRUGER, Stefan, 2018. Benefits Theory of Leisure Well-Being. In: RODRIGUEZ DE LA VEGA, Lia a TOSCANO, Walter N. *Handbook of Leisure, Physical Activity, Sports, Recreation and Quality of Life*. Cham: Springer, s. 205-228. ISBN 978-3319755281.
- ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido. ISBN 80-85931-48-6.
- ŘÍČAN, Pavel, 2021. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 4., doplněné vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1783-1.
- SEDLÁČKOVÁ, Daniela, 2009. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2685-4.
- SHAW, Susan M., 2008. Family Leisure and Changing Ideologies of Parenthood. Online. *Sociology Compass*. Roč. 2, č. 2, s. 688-703. ISSN 1751-9020. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2007.00076.x>. [cit. 2023-01-03].
- SLEPIČKOVÁ, Irena, 2005. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1039-6.
- SOBOTKOVÁ, Irena, 2007. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SPOUSTA, Vladimír, 1996. *Metody a formy výchovy ve volném čase: kultura a umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1275-7.
- SPOUSTA, Vladimír, 1994. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úvod do studia pedagogiky volného času) : [Určeno pro stud. fak. pedag. MU v Brně]*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1007-x.

STEVENS, James P., 2009. *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. 5th ed. New York: Routledge Academic. ISBN 978-0-8058-5903-4.

ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, 2000. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0150-9.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.), 2016. *Průvodce rodinnou mediací*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1157-0.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0.

TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav, 2017. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0523-4.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie; STRNADOVÁ, Iva a KREJČOVÁ, Lenka, 2009. *Náročné mateřství: být matkou postiženého dítěte*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1616-2.

VYHNÁLKOVÁ, Pavla, 2013. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Agentura Gewak. ISBN 978-80-86768-73-1.

ZITOVÁ, Eliška. Volný čas žen na mateřské a na rodičovské dovolené. Olomouc, 2022. Dostupné z: <https://theses.cz/auth/id/3cry1g/DPZitova.pdf?zpet=%2Fauth%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3D%22voln%C3%BD%20%C4%8Das%22%20matka%26start%3D1>. Diplomová práce. Univerzita palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí diplomové práce Pavla Vyhnálková.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR   Česká republika

VČ   volný čas

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Jaký je Váš věk?

Obr. 2 Kolik máte dětí?

Obr. 3 Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Obr. 4 Jaký je Váš rodinný stav?

Obr. 5 Kde bydlíte?

Obr. 6 V jakém typu obce bydlíte?

Obr. 7 Žijete ve společné domácnosti s někým?

Obr. 8 Máte volný čas (VČ) sama pro sebe?

Obr. 9 Které osobě/instituci svěříte své dítě na hlídání?

Obr. 10 Jak často máte možnost hlídání dětí?

Obr. 11 Kolik hodin denně máte VČ sama pro sebe?

Obr. 12 Vnímáte rozdíl v trávení VČ před narozením dítěte a nyní?

Obr. 13 Plánujete a organizujete si svůj VČ na rodičovské dovolené?

Obr. 14 Jaké činnosti praktikujete ve VČ?

Obr. 15 Jaké limity ovlivňují výběr aktivity Vašeho VČ?

Obr. 16 Co byste upřednostnila při trávení VČ, kdybyste nebyla limitována?

Obr. 17 Využíváte VČ efektivním způsobem?

Obr. 18 Přináší Vám VČ osobní spokojenost?

Obr. 19 Provozujete ve VČ činnost, která je perspektivní pro Váš budoucí život?

Obr. 20 Rovnice testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Obr. 21 Rovnice určení počtu stupňů volnosti

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 1

Tab. 2 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 2

Tab. 3 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 3

Tab. 4 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 4

Tab. 5 Kontingenční tabulka k relační výzkumné otázce 5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

1. Jaký je Váš věk?

- a/ 18 – 25 let
- b/ 26 – 30 let
- c/ 31 – 39 let
- d/ 40 a více let

2. Kolik máte dětí?

- a/ jedno
- b/ dvě
- c/ tři
- d/ více než tři

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a/ základní
- b/ středoškolské/vyučena
- c/ středoškolské s maturitou
- d/ vysokoškolské

4. Jaký je Váš rodinný stav?

- a/ svobodná
- b/ vdaná
- c/ rozvedená
- d/ vdova

5. Kde bydlíte?

- a/ byt
- b/ rodinný dům
- c/ jiné

6. V jakém typu obce bydlíte?

- a/ na vesnici (do 1000 obyvatel)
- b/ ve městě

7. Žijete ve společné domácnosti s někým? (více možných odpovědí)

- a/ partner/partnerka

- b/ manžel
- c/ žiji sama s dítětem/děťmi
- d/ rodiče
- e/ prarodiče
- f/ spolubydlíci

8. Máte volný čas (VČ) sama pro sebe?

- a/ ano
- b/ většinou ano
- c/ občas
- d/ nemám
- e /jiné

9. Které osobě/instituci svěříte své dítě na hlídání?

- a/ partner/manžel
- b/ kamarádka
- c/ prarodiče
- d/ jesle
- e/ dětské skupiny
- f/ chůva
- g/ někdo jiný

10. Jak často máte možnost hlídání dětí?

- a/ denně
- b/ dvakrát až třikrát týdně
- c/ alespoň jedenkrát za 14 dní
- d/ vůbec

11. Kolik hodin denně máte VČ sama pro sebe?

- a/ 0-1 h
- b/ 1-2 h
- c/ 2-3 h
- d/ jiné

12. Vnímáte rozdíl v trávení VČ před narozením dítěte a nyní? Pokud ano, jak?

a/ ne

b/ ano, v kvalitě VČ

c/ ano, v druhu aktivit

d/ ano. Jak?

13. Plánujete a organizujete si svůj VČ na rodičovské dovolené?

a/ ano

b/ spíše ano

c/ dle situace

d/ ne

e/ spíše ne

14. Jaké činnosti praktikujete ve VČ? (možnost více odpovědí)

a/ domácí relax (četba knih, poslech hudby, sociální sítě, TV)

b/ setkávání se s kamarádkami a rodinou

c/ procházky

d/ návštěvy institucionálních služeb (kadeřnictví, manikúra, masáže)

e/ návštěva fitness center

f/ studium

15. Jaké limity ovlivňují výběr aktivity Vašeho VČ?

a/ finance

b/ hlídání dětí

c/ časový prostor

d/ místní dostupnost

e/ jiné. Uveďte prosím

16. Co byste upřednostnila při trávení VČ, kdybyste nebyla limitována?

a/ odpočinek, relax

b/ zájmy, koníčky

c/ sport

d/ studium

e/ návštěva vzdělávacího kurzu, rekvalifikace

f/ setkání s kamarády, rodinou

g/ jiné. Uveďte prosím

17. Využíváte VČ efektivním způsobem?

a/ ano

b/ ne

c/ jiné

18. Přináší Vám VČ osobní spokojenost?

a/ ano

b/ ne

c/ jiné. Uveďte prosím

19. Provozujete ve VČ činnost, která je perspektivní pro Váš budoucí život?

a/ ano. Uveďte prosím

b/ ne

c/ jiné

20. Jakou máte představu o ideálním trávení VČ?

Prostor pro doplnění a Váš názor: